

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bakalářská práce

2022

Natálie Vitoušová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Zobrazení Československa v letech 1989 - 1990 očima
diváků v televizním seriálu Vyprávěj**

Bakalářská práce

Autor práce: Natálie Vitoušová

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: Mgr. Lydie Kárníková

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 24. 4. 2022

Natálie Vitoušová

Bibliografický záznam

Vitoušová, Natálie. *Zobrazení Československa v letech 1989 - 1990 očima diváků v televizním seriálu Výprávej*. Praha, 2022. 62 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Lydie Kárníková.

Rozsah práce: 66 635

Abstrakt

Bakalářská práce pod názvem „Zobrazení Československa v letech 1989 - 1990 očima diváků v televizním seriálu Vyprávěj“ se zabývá otázkou, jakým způsobem se liší vnímání zobrazení konkrétní etapy soudobých dějin (listopadová revoluce 1989 a společenské dění raných 90. let) ve jmenovaném seriálu u dvou odlišných diváckých skupin, pamětníků a nepamětníků. Práce sestává z pilotního výzkumu, který byl proveden se dvěma respondentkami zastupující tyto dvě divácké skupiny. Jejich zkušenost se sledováním a vnímáním seriálu je prozkoumána metodou polostrukturovaného rozhovoru s předem stanovenými tematickými okruhy. Na teoretické úrovni se práce zabývá formátem seriálu jako paměťovým médiem, aplikuje pojmy nostalgie a kulturní a komunikativní paměti a zohledňuje i specifika post-televizního publika. Dále popisuje vztah paměti a dějin a přibližuje i specifické postavení období let 1989 - 1990 v moderních československých a českých dějinách.

Práce přispívá k poznání o způsobu formování kulturní paměti v seriálu Vyprávěj, jejím dalším cílem je vypracování scénáře rozhovorů pro rozsáhlejší výzkum s více respondenty ze zmíněných diváckých skupin.

Abstract

The bachelor thesis entitled "The depiction of Czechoslovakia in the years 1989 - 1990 through the eyes of viewers in the television series Vyprávěj" deals with the question of how the perception of the portrayal of a particular stage of contemporary history (the November Revolution of 1989 and the social events of the early 1990s) in the series differs between two different groups of viewers, the memorials and the non-memorials. The thesis consists of pilot research conducted with two respondents, each representing one of the two audience groups. Their experience of watching and perceiving the series is explored through a semi-structured interview method with predetermined thematic headings. On a theoretical level, the thesis explores how the format of the series: the memory medium, utilizes concepts of nostalgia along with cultural and communicative memory, while considering account the specificities of post-television audiences. Furthermore it describes the relation between memory and history, as well as presenting the specific importance of the period 1989-1990 in modern Czechoslovak and Czech history.

The thesis contributes to the understanding of how cultural memory is shaped in the series *Vyprávěj*, and its further aim is to develop interview scenarios for more extensive research with more respondents from the aforementioned audience groups.

Klíčová slova

Televizní seriál, soap opera, seriál *Vyprávěj*, publikum, divák, pamětník, populární kultura, nostalgie, paměť, dějiny, kvalitativní výzkum, televize, revoluce

Keywords

Television series, soap opera, *Vyprávěj* series, audience, viewer, contemporary witness, popular culture, nostalgia, memory, history, qualitative research, television, revolution

Title

The depiction of Czechoslovakia in the years 1989 - 1990 through the eyes of viewers in the television series *Vyprávěj*

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Lydii Kárníkové, vedoucí této práce, za její pomoc, cenné rady a především ochotu během psaní práce. Oběma respondentkám za jejich čas a spolupráci během rozhovorů, které byly klíčové pro tuto práci. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině za jejich podporu během mého studia.

Obsah

Teoretická část	11
Úvod	11
Definice seriálu jako žánru	12
Historická seriálová tvorba České televize	14
Definice seriálu Vyprávěj	16
Fenomén seriálu Vyprávěj	18
Publikum	19
Recepce	20
Populární kultura - seriál jako paměťové médium	21
Nostalgie	23
Paměť a dějiny	25
Kolektivní paměť	27
Vztah kulturní a komunikativní paměti	28
Listopad 1989 a jeho vnímání	29
Analytická část	31
Hlavní výzkumné otázky	31
Výzkumný vzorek: Definice materiálu	32
Metoda	33
Přehled výzkumu: Tematické okruhy rozhovoru	34
Profil respondentů	35
Rozhovor	36
Hodnocení historického vývoje z pohledu dnešní doby	37
Rituály a sdílení seriálu	38
Vliv a emocionalita seriálu	38
Ztvárnění doby a autentičnost	39
Otázky pro pamětníci	39
Otázky pro nepamětníci	39

Syntéza	40
Závěr	42
Summary.....	44
Použitá literatura	46
Online zdroje	48
Teze bakalářské práce.....	50
Přílohy	55

Teoretická část

Úvod

V předkládané bakalářské práci se zabývám otázkou, jak se liší vnímání zobrazení společenského dění v letech 1989 a 1990 u dvou diváckých skupin seriálu Vyprávěj, pamětníků a nepamětníků¹. Zvolené období jsem si vybrala záměrně, protože se jedná o zlomový historický okamžik, od kterého se odvíjí legitimita současného politického režimu, a který je jako takový každoročně náležitě oslavován a v podstatě i mytizován. Tyto nejnovější dějiny se staly námětem 4. série seriálu Vyprávěj, který je jedním z nejvýraznějších diváckých fenoménů z dílny veřejnoprávní České televize. Právě na tuto sérii a její vnímání očima diváků se předkládaná práce zaměřuje. Seriál jsem si zvolila záměrně z několika důvodů, a to kvůli jeho vysoké oblíbenosti u diváků, mapování nedávné historie očima obyčejných lidí a velmi kvalitnímu filmovému zpracování československých a později i českých dějin. Práce se zaměřuje především na zobrazení revolučního roku 1989 a klíčové momenty následující v raných 90. letech, které formovaly naši společnost. Tyto historické momenty jsou stále v živé paměti velké části společnosti. Práce se proto zaměřuje na vnímání seriálu očima publika a přináší pilotní výzkum se dvěma zástupkyněmi dvou různých diváckých skupin - pamětníků a nepamětníků. Na tomto podkladě práce zkoumá působení kulturní paměti, kterou seriál zprostředkovává především nepamětníkům, a její interakci s pamětí komunikativní, kterou disponují pamětníci. Výzkum je proveden pouze se dvěma respondentkami, protože je zamýšlen jako pilotní, a výsledkem je upravený scénář pro rozhovory s více respondenty z obou diváckých skupin. Ve výzkumu se zaměřuji na odlišnosti ve výpovědích respondentek, které budu následně porovnávat a vyhodnocovat, abych získala pohled, zda a jak se u obou diváckých skupin liší hodnocení zobrazení zmíněného období v seriálu Vyprávěj.

¹ Pojem „nepamětník“ označuji osobu, která není pamětníkem zmíněného období. Uvědomuji si, že slovo v českém jazyce neexistuje, ale pro plynulost textu ho budu ve své práci používat.

Bakalářskou práci jsem rozdělila na část teoretickou a analytickou (empirickou). V teoretické části se zaměřím na žánr seriálu a jeho tvorbu z dílen České televize, které nesou náměty historie 20. století v Československu. Následně představím konkrétně seriál Vyprávěj, kdy zmíním jeho multimediální projekt a fenomén, který se ze seriálu stal. Další velmi důležitou kapitolou bude publikum, které v mé práci hraje velkou roli a představují ho mé respondentky. Dále se zaměřím na seriál jako paměťové médium, následně na kulturu a paměť, které jsou úzce propojeny s dějinami. V neposlední řadě se zaměřím na kolektivní paměť, kterou rozdělím na kulturní a komunikační. Poslední kapitola v teoretické části se zaměřuje na historické období konce roku 1989 a raná 90. léta 20. století v Československu a popíše také jeho vnímání ve společnosti.

V analytické části bude proveden pilotní výzkum se dvěma vybranými respondentkami, které představují dvě odlišné divácké skupiny, které se liší především druhem paměti. Metodou výzkumu bude kvalitativní polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami rozřazenými do tematických okruhů.

Definice seriálu jako žánru

Hned na začátku své práce bych ráda definovala pojem televizní seriál² jako žánr televizní tvorby a charakterizovala jeho základní rysy. Miloš Smetana ve svém díle *Seriálové paradoxy* říká, že „*seriál je specifickým projevem televizní dramatické tvorby, jakkoli nevznikl na půdě televize a má původ mnohem starší, jehož kořeny sahají ještě dále než k seriálu filmovému*“ (Smetana, 2000, str. 29). V případě seriálu hovoříme o audiovizuálním díle, které diváci mohou sledovat prostřednictvím televizního nebo internetové vysílání. Jakub Korda definuje seriál jako neizolovaný pořad, který svůj děj rozkládá do více po sobě jdoucích dílů. Jinými slovy pojmem seriál označujeme jakýkoliv fikční příběh na pokračování, který je divákovi postupně dávkován skrze jednotlivé epizody. Mezi základní znaky seriálu patří zapojení kumulativního narativu, tedy děj seriálu je rozprostřen mezi jednotlivé díly jdoucí po sobě a nový díl navazuje na díl předešlý. Seriál vždy začíná pilotním dílem, kde jsou

² „Televizní seriál“ dále označuji jen jako „seriál“.

představeny hlavní postavy a zároveň je položena hlavní dějová otázka. Děj se zásadně odehrává ve vlastním fikčním světě. Postupně se rozvíjí hlavní dějová linie, která je doplňována vedlejšími dějovými liniemi, které se většinou váží k některé z postav. Seriál se po celou dobu trvání snaží oddalovat zodpovězení hlavní dějové otázky. V průběhu jednotlivých dílů postupně odpovídá na vedlejší dějové otázky, které zároveň velmi často obměňuje. Cílem seriálu je postupně dojít k zodpovězení hlavní dějové otázky (Korda, 2013, s. 34 - 35).

Kokeš definici seriálu zjednodušil. „*Seriálem rozumím televizní dílo složené z většího počtu fikčních epizod (tedy více než jedné), které mají společné znaky (nezávisle na tom, jestli na sebe navazují, nebo se varíují) a jejich součet tvoří celek seriálu. Přitom každá z nich zase představuje celek složený z částí. A tyto části na sebe mohou, ale nemusí navazovat v jiných epizodách*“ (Kokeš, 2009, s. 5).

Seriál, jak ho známe dnes, vznikl a rozšířil se s spolu s rozvojem televizního vysílání v 60. a 70. letech minulého století. „*Televizní seriál byl původně nejméně respektovanou narativní formou. V tomto přístupu se objevoval také značný sexismus, který například předpokládal, že na ‚mýdlové opery‘ a vyprávění ve stylu seriálů můžou koukat během dne jen ženy v domácnosti*“ (Butler, 2007, s. 40). S postupem času a zvýšenou oblibou u diváků se seriály přesunuly v televizním vysílání do večerního programu, kde se staly velmi oblíbeným televizním žánrem. Tvorbu v období komunistického režimu zajišťovala Československá televize, která byla po celou dobu „*významným nástrojem propagandistického a ideologického působení KSČ. Televize nejenže vytvářela pozitivní obraz normalizované společnosti, ale podílela se i na útocích proti protivníkům režimu, ať již vnějším (západní země v čele se SRN a USA), nebo vnitřním*“ (Bednařík, 2015, s. 72). Jak uvádí Irena Reifová, i přes propagandistický ráz byly seriály pro diváky příležitostí k uvažování o politickém a společenském uspořádání (Reifová, 2015, s. 91). Ačkoliv dnes na seriálovém trhu působí mnoho producentů, významným hráčem stále zůstává veřejnoprávní Česká televize. Seriály z dílny České televize, oproti seriálům z dílen soukromých producentů, vznikají v souladu se Zákonem o České televizi. Ten definuje jako jeden z hlavních úkolů veřejné služby v oblasti

vysílání „výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavných a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež.“ A zároveň zmiňuje „rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin”.³

Historická seriálová tvorba České televize

Česká televize má velké portfolio seriálové tvorby, proto bych ráda zmínila především ty seriály, které vznikly po roce 1989 a které zpracovávají téma národní historie 20. století. Zároveň mají podobný divácký úspěch jako seriál *Vyprávěj* a dočkaly se pokračování v podobě dalších řad. Seriály bych ráda rozdělila podle toho, na jaké historické období se zaměřují.

První skupinou jsou seriály, které zobrazují meziválečné Československo. Hned na počátku roku 2001 se na obrazovkách České televize objevil veleúspěšný seriál *Četnické humoresky*, který se vrací do období první republiky. V tomto seriálu hraje, stejně tak jako v seriálu *Vyprávěj*, velkou roli nostalgie, kterou jako koncept vyložím níže. Seriál se dočkal dvou řad pokračování v letech 2006 a 2008. K seriálu vznikly také webové stránky, které fungují dodnes.⁴ V roce 2014 přišli autoři seriálu *Vyprávěj* na obrazovky s novým seriálem *První republika*, který je stejně koncipován, ale tentokrát sleduje osudy rodiny Valentových v období 1918 - 1945. Seriál si získal oblibu u diváků a dočkal se i dvou řad pokračování, kdy premiéra závěrečného dílu byla odvysílána 30. listopadu 2018.

Za další skupinu považuji sérii televizního dramatu *České století*, který mapuje v devíti dílech dějiny Československa napříč celým 20. stoletím, přesněji od roku 1918 do roku 1992. Česká televize seriál představila takto: „*Odehrály se dějiny tak, jak se učí ve školách? Cyklus rozkrývající tabu klíčových událostí naší moderní historie pohledem těch, kteří byli*

³ ČESKO. Zákon č. 483/1991 Sb. ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi. In: Sbírka zákonů České republiky. 1999, částka 93, s. 483. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=483&r=1991>

⁴ Četnické humoresky [online]. [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <http://www.cetnickehumesky.cz>

u toho.“⁵ Série se zaměřuje na příběhy historických postav, které sehrály klíčovou roli v dějinách Československa ve 20. století a jejich prostřednictvím vypráví dějinné události. Tímto zaměřením se také liší od výše zmíněných seriálů, a to proto, že se ostatní seriály zaměřují na dějiny skrze životy různých profesí, skupin nebo obyčejných lidí, většinou fiktivních postav, kterým velké dějiny do jejich života vstupují spíše zvenčí. Série se jako jediná nedočkala pokračování.

Za nejvýznamnější seriálové dílo po roce 1989 je považován seriál Zdivočelá země z roku 1997, který vznikl podle předlohy románů Zdivočelá země a Aukce od spisovatele Jiřího Stránského. Jedná se o historicko-dobrodružný seriál, který mapuje období po konci 2. světové války až do roku 1990. Seriál stejně jako Vyprávěj mapuje v dlouholetém horizontu životy hlavních postav na pozadí reálných historických událostí, což konstatuje i Jiří Moc: *„dvanáct dílů první řady Zdivočelé země je vlastně dějepis převyprávěný do příběhů. Ještě nikdy nic podobného v televizní tvorbě nevzniklo. Stránský a Bočan odkrývají třináctou komnatu českých poválečných dějin a dělají to formou velmi „jedlou“, velmi obrazovou, po pravdě řečeno také realizačně velmi náročnou, ale ve výsledku výbornou. Zásadně negují někdejší socialistické „pohádky“ zfilmované podle Řezáčových románů. Drží se toho, co napsal Jiří Stránský v prózách Zdivočelá země a Aukce. Bez příkras, bez politického přihrávání někomu či něčemu, pěkně syrově a reálně“* (Moc, 2009, s. 264). V roce 2009 se na obrazovce České televize objevuje seriál Vyprávěj, který mapuje období od roku 1964 až do roku 2005 a svým úspěchem velmi překvapil.

Na tomto místě je potřeba zmínit i kontrast mezi seriálem Zdivočelá země a Vyprávěj, na který upozorňuje historička Veronika Pehe. V obou případech se jedná o reprezentaci komunistické minulosti Československa, ale úplně jiným pohledem. Pehe shledává, že v tvorbě 90. let zpracovávající období komunismu se setkáváme především s obrazy velkého hrdinství, tedy odboje proti režimu (Pehe, 2016, s. 75). V případě nultých let se ve filmové a televizní tvorbě naopak setkáváme s hrdinstvím “drobným”, projevujícím se s vyjadřováním

⁵ České století [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/>

nesouhlasu s režimem na úrovni malých úkonů každodenního života (tamtéž, s. 211). Právě seriál Zdivočelá země znázorňuje první skupinu, tedy velké hrdinství proti komunistickému režimu. Seriál Vyprávěj spadá do druhé skupiny, kdy je typické zaměření na drobná hrdinství a pero vzpomínání. V obou případech také hraje velkou roli žánr seriálu, kdy u Zdivočelé země hovoříme o seriálovém dramatu, naopak v případě Vyprávěj se jedná o soap operu.

Nakonec bych ráda zmínila i detektivní seriál Případy 1. oddělení, který je považován za druhý nejúspěšnější seriál České televize a mapuje nejvýznamnější případy pražského kriminálního oddělení po roce 2000. Seriál se dočkal i druhé řady a v roce 2022 přišla Česká televize s pokračováním v podobě krimi série Devadesátky, tedy to co se dělo před Případy 1. oddělení v devadesátých letech minulého století. Devadesátky se staly nejsledovanějším českým seriálem za posledních 18. let. *„Každá z celkem šesti epizod přilákala k obrazovkám v den uvedení v průměru 2,23 milionu diváků starších patnácti let s průměrným podílem na sledovanosti 47,51 %. Do týdne po odvysílání jej odloženě na webu vidělo 161 tisíc lidí.“* uvedla tisková mluvčí České televize Karolína Blinková.⁶

Definice seriálu Vyprávěj

Seriál Vyprávěj je televizní retro seriál z dílny České televize, který *„představuje paměťové médium zvláštního druhu“* (Činátl, 2014, s. 155). Seriál splňuje podmínky pro označení soap opera, přesto Česká televize na svém webu uvádí žánr rodinný seriál. Příběh je vyprávěn chronologicky a každý díl obsahuje dokumentární prvky v podobě zpravodajských vhlédů. *„Jedinečnost Vyprávěj souvisí též s mimořádně hustou plumerimediální sítí, v jejímž rámci může být seriál recitován“* (tamtéž, s. 158). Jedná se o retrospektivní příběh očima hlavní postavy Honzy Dvořáka, který celý příběh vypráví ze svých vzpomínek, což již zmiňuje v úvodním komentáři prvního dílu seriálu: *„Co vám chci vyprávět, je příběh naší rodiny, ale nečekejte nějakou přesnou historii, jsou to jen moje vzpomínky, jako když listujete fotoalbem“* (tamtéž, s. 155). Honza Dvořák je fiktivní postava, představující nějaký víceméně

⁶ Česká televize: Vyprávěj [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <http://img6.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf>

typický rodinný typ, je to zároveň vnuk, syn i otec, jehož život se odehrává v období 2. poloviny 20. století v Československu.

V případě seriálu *Vyprávěj* se jedná o soap operu, která vypráví příběh skrze propojené díly chronologicky za sebou a řeší primárně mezilidské vztahy hlavních postav, které se v průběhu seriálu vyvíjí (stárnou, mění názory nebo dokonce umírají) a zároveň mají vlastní historii a vzpomínky. V případě seriálu *Vyprávěj* přesněji hovoříme o žánru uzavřené soap opery, protože po celou dobu seriál směřuje k jedinému závěru, a to ke šťastnému partnerskému vztahu vypravěče Honzy Dvořáka.

V seriálu se setkáváme s aktem vzpomínání, na který je kladen velký důraz. Označení retro seriál bylo zvoleno nejspíše z toho důvodu, že seriál vzpomíná na nedávnou minulost, která je stále přítomna ve společnosti mezi lidmi v jejich paměti. Hlavní scénárista Rudolf Merkner pojem retro seriál charakterizoval takto: „*Retro seriál je vždycky odrazem doby, ve které žijeme, protože to, čeho si všímáme dnes, hledáme i v minulosti. Dnešní doba je mozaiková, proto i náš seriál je pojat jako mozaika příběhů*“ (Činátl, 2014, s. 154). Kategorii retro rozvíjí také historička Veronika Pehe ve vztahu k českým filmům a seriálům po roce 1989, a to i přímo ve vztahu k seriálu *Vyprávěj*. Vysvětluje, že pojem “retro” přiléhavě popisuje způsob vzpomínání, jaký v tomto typu filmové a seriálové tvorby sledujeme (Pehe, 2016, s. 153-160). Z důvodu že seriál vzpomíná na nedávnou minulost, kterou velká část publika zažila, se autoři seriálu spolu s Českou televizí rozhodli zapojit diváky do tvorby seriálu a zároveň jim umožnit sdílet své dojmy a vzpomínky.

Fenomén seriálu Vyprávěj

Seriál Vyprávěj se stal prvním multimediálním projektem České televize, který se skrze nová média snaží spojit s diváky a nabídnout jim bonusový obsah seriálu. Byla zřízena oficiální webová stránka www.ceskatelevize.cz/vypravej, kde divák nalezne veškerý dodatkový materiál jako jsou video bonusy, instruktážní videa, vztahová mapa seriálových hrdinů a především kategorii Ve stopách doby. Součástí webu je i video archiv, kde nalezne všechny díly seriálu, které lze kdykoliv zpětně zhlédnout.

Video bonusy jsou tematicky rozdělená krátká videa ze zákulisí natáčení seriálu. Dělí se na: Jak se dělá Vyprávěj, medailonek, nepovedené záběry, ohlédnutí, o zákulisí, rozhovory a speciální video jako například o nočním natáčení nebo natáčení na Národní třídě. Další skupinou jsou „Instruktážní videa“, která se snaží vtipnou formou vysvětlit nějaký fenomén nebo rekvizitu, která se objevila v seriálu (Jak se slavil První máj, Jak se dalo sehnat něco v Tuzexu, Jak doma udělat trvalou, Co si přivést z Ruska apod.).

Velmi zajímavá záložka na webu je Ve stopách doby, kde je časová osa, která je rozdělena do období, během kterých se seriál odehrává. Ke každému roku jsou přiřazena fiktivní i dobová videa, která mají za úkol mapovat události daného roku a přiblížit divákovi atmosféru ve společnosti. Videa jsou ještě dále dělena na: domácí politika, zahraniční politika, věda a technika, sport a další události. Poslední záložkou je vztahová mapa, kde se nachází všechny hlavní postavy seriálu Vyprávěj spolu se jmény herců.

Původně v kategorii Ve stopách doby byla ještě kalkulačka, která uměla přepočítat cenu produktů z dnešní doby na dobu zvolenou na kalkulačce, bohužel dnes ji již na webu nenalezneme. Stejně tomu tak je i v případě SMS soutěže, která probíhala po každém odvysílání premiérovém díle Vyprávěj, a diváci tak měli možnost aktivně soutěžit o různé ceny s motivy seriálu. V současné době webové stránky odkazují na facebookovou skupinu Vyprávěj, která ale již není tolik aktivní jako tomu bylo v minulosti. Právě na facebookové skupině byla obvykle po odvysílání každého dílu velká diskuze diváků, kterou využívali i

tvůrci seriálu. Díky čemuž vznikla v minulosti na webových stránkách výzva, aby diváci sdíleli své vzpomínky a pomohli tak spoluutvářet seriál Vyprávěj se scénáristy. S velkou pravděpodobností i tento počín zvýšil oblibu seriálu u diváků.

Seriál Vyprávěj se stal jedním z nejoblíbenějších a nejúspěšnějších seriálů České televize s velkou platformou věrných diváků. Úspěch sklízel i v různých anketách jako například v anketě TýTý, kde v letech 2009, 2010 a 2011 získal cenu seriál roku. Zároveň se v roce 2010 se stal absolutním vítězem ankety TýTý.⁷ Za největší úspěch seriálu je považováno získání Zlaté nymfy na filmovém festivalu v Monte Carlu v kategorii Nejlepší evropský producent dramatického seriálu, kterou získali producenti Filip Bobiš a Petr Šizling.⁸

Z hlediska naší práce je ale zajímavý právě jeho divácký úspěch, tedy jakým způsobem rezonoval u publika. Z diváckých reakcí ve zmíněné facebookové skupině vyplývá, že největší pozornost diváci věnovali autentickému zobrazení dané doby prostřednictvím produktů spotřební kultury - vybavení bytu, nádobí, oblečení a doplňky, produkty denní spotřeby (Činát, 2014, s. 159 - 161).

Publikum

Ve své práci pracuji s pojmem publikum, které v mém pilotním výzkumu zastupují dva typy diváka seriálu s historickou tematikou – pamětník a nepamětník. Ráda bych blíže charakterizovala pojem publikum, které Denis McQuail definuje jako termín pro označení příjemce jakéhokoliv sdělení. Konkrétněji by se dalo říci, že termín publikum představuje čtenáře, diváky nebo posluchače určitého mediálního kanálu (McQuail, 2007, s. 315). Irena Reifová a kolektiv ve Slovníku mediálních pojmů definuje publikum jako „*soubor jedinců, kteří soustavně nebo příležitostně užívají média, přičemž se liší stupněm aktivity jako formy odstupu od médií a sklonu k vlastnímu způsobu recepce, tvorbě vlastního výběru a užití*

⁷ Vyprávěj [TV seriál] [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/serial/vypravej/ceny/54420>

⁸ Producenti Vyprávěj zaujali Zlatou nymfu [online]. 2011 [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1259278-producenti-vypravej-zaujali-zlatou-nymfu>

mediálních obsahů“ (Reifová a kolektiv 2006, s. 197). Koncept publika jako skupinové kategorie označující masu příjemců se v současnosti považuje za překonané. Nástup nových médií se totiž projevil tím, že kromě recepce se členové publika věnují mnoha dalším činnostem (např. distribučním či produkčním). Pozornost se proto obrací k jednotlivcům a jejich individuálním prožitkům. Dnes je naprosto běžné, že diváci dělají i jiné věci, než že pouze sledují jeden mediální obsah. Diváci mají tendenci si o seriálu povídat, sdílet ho s ostatními skrze komunikačních technologie nebo ho komentovat na sociálních platformách. Diváci vyhledávají interakci s dalšími diváky stejného mediálního sdělení. *„Recepce televizního seriálu tak například přestala být spojena se sledováním vysílání prostřednictvím televizoru“* (Macek, 2015, s. 31). Zároveň být publikem se pro většinu jedinců stalo permanentním stavem, který patří do jejich každodenních životů.

Proměnami publik se zabývá Macek, který současná mediální publika charakterizuje jako nepolapitelná, protože společnost se stala neustálým publikem a obsahy přestaly být svázané s jedním mediálním kanálem (Macek, 2015, s. 26). *„Recepční praxe jako takové – tedy recepce konkrétního typu textuality prostřednictvím obdobného mediálního rozhraní v obdobných sociálních situacích – zůstávají v analýze recipujících publik dobrým jednotícím prvkem“* (Macek, 2015, s. 26). V případě mého výzkumu hovoříme o respondentkách jako o individuálních sociálních aktérkách a zkoumáme jejich recepční praxi a vnímání seriálu Vyprávěj.

Recepce

Protože se v práci zabývám otázkou, jaký divácký zážitek má při sledování Vyprávěj pamětník a nepamětník, je potřeba vyložit pojem recepce a aktivního diváctví. Stuart Hall přišel v druhé polovině 20. století s analýzou procesu komunikace, kterou vnímá jako strukturu *„vytvářenou a udržovanou prostřednictvím rozvinutí sice propojených, nicméně specifických momentů – produkce, cirkulace, distribuce/konsumpce, reprodukce“* (Hall, 2005, s. 42). Jedná se o Teorii kódování a dekódování, kdy tvrdí, že informace jsou od poskytovatele zakódované a je pouze na příjemci, jak si je následně dekóduje. Popírá tedy, že

informace předávaná skrze masová média je přijímána stejným způsobem celým publikem. Hall tvrdí, že velmi záleží na prostředí, ve kterém se příjemce nachází, jeho ekonomický status a osobní zkušenosti. Ve své teorii pojednává o tzv. aktivním publiku, které samo se sdělením pracuje (Hall, 2005, s. 45 - 47). Hall se domnívá, že příjemci (lidé) nejsou pouze pasivními konzumenty, ale naopak aktivními příjemci, kteří si vybírají, co přijmou nebo ignorují. Z čehož vyplývá, že pokud existuje více interpretací sdělení, tak mohou členové publika na základě svých sociálně-kulturních determinantů sdělení rozklíčovat odlišně, přestože původní zakódované sdělení bude v případě dekódování nejdominantnější (Jiráček, 2015, s. 229).

Tuto aktivitu diváka potvrzuje i teorie post-televizního publika. V našem případě také hovoříme o aktivním příjemci (divákovi), který si obsah vybírá (seriál *Vyprávěj*) a následně s ním pracuje. Díky internetu a sociálním sítím má možnost obsahové interpretace v podobě svého vyjádření a tím pádem i následného šíření. Právě následnou reakcí a šířením dojmů ze seriálu *Vyprávěj* se zabývá Činátl v díle „Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme“, kde detailněji rozebírá publikum zmíněného seriálu, které aktivně působí na facebookové skupině seriálu a webových stránkách. „*Komentáře na webu zdůrazňují, že seriál Vyprávěj umožňuje divákům, aby jeho prostřednictvím vzpomínali na vlastní minulost, případně s jeho pomocí sdíleli vzpomínky svých blízkých ze starší generace*“ (Činátl, 2014, s. 158).

Populární kultura - seriál jako paměťové médium

Populární kulturu nelze jednoznačně definovat kvůli své významové nestabilitě, čímž je stále aktuálním předmětem diskuzí o její povaze. Slovník mediální komunikace říká, že populární kulturu můžeme vnímat jako „*různé formy volnočasových aktivit, které se podílejí stále významněji na formování životního způsobu svých konzumentů a jejich identit*“ (Reifová, 2004, s. 116). Mluví tedy o tzv. volném čase, kdy lidé sledují televizi, navštěvují různé podniky nebo třeba tráví čas na dovolené. Za zásadní postavu spojenou s populární kulturou je považován teoretik John Fiske, který o ni mluví jako o síti společenských vztahů. Přesněji řečeno zastává názor, že „*kulturu nelze mechanicky prodávat a vnucovat lidem tzv.*

shora, nýbrž že musí vycházet z nich samotných. Jediné, co může vycházet z kulturního průmyslu (tedy shora), je impuls/podnět pro recipienty v podobě kulturního materiálu, jehož konečná podoba je posléze dotvářena samotnými příjemci“ (Fiske, 2017, s. 24).

Seriál *Vyprávěj* je součástí populární kultury a má jako seriál výrazný vzdělávací potenciál, a to nejen z důvodu, že pochází z dílny veřejnoprávní televize. Zobrazuje dějiny Československa v období komunistického režimu, včetně událostí roku 1989 a raných 90. let, tedy nedávné dějiny označované v historiografii jako dějiny soudobé. Seriál u pamětníků vyvolává jejich vlastní vzpomínky a naopak u nepamětníků hraje edukační roli. Každý den máme možnost přijít do kontaktu s odkazem k minulosti, ať už skrze literaturu, média, muzea nebo památníky, přesto jednu z klíčových rolí v přenosu historických významů stále hraje ve společnosti televizní médium a televizní tvorba. Irwin Zarecka tvrdí, že populární televize má určité přednosti v zobrazování minulosti a zároveň spoluvytváří kolektivní paměť. Zdůvodňuje to tím, že mnoho lidí využívá televizi jako hlavní nebo dokonce jediný zdroj informací, a to včetně těch historických (Irwin-Zarecka v Reifová, 2012, s. 199). De Groot tvrdí, že díky televiznímu a vizuálnímu zpracování historie se zájem o historii posouvá do pozice volnočasové aktivity (de Groot, 2009, s. 147). Tuto skutečnost potvrzuje i retro seriál *Vyprávěj*, který u diváků po několik let sklízel obrovský úspěch a je považován za nejúspěšnější seriál České televize. De Groot dále uvádí, že televizní tvorba má velký vliv na vnímání historie, protože dokáže svou interpretací ovlivnit velké množství lidí, kteří zobrazený okamžik převezmou za historický fakt, který ale nemusí být zcela přesný a pravdivý (de Groot, 2004, s. 150). Seriálová tvorba se snaží být co nejvíce autentická, ale přesto jejím hlavním cílem je vztažením diváka do děje, což bez dostatečné dramatickosti jde velmi těžce. Stejně tomu tak je i v případě seriálu *Vyprávěj*, kde se setkáváme s kombinací dramatickosti v podobě napínavých vztahových osudů hlavních hrdinů, které jsou kombinovány s historickými událostmi a dobovým prostředím. Autoři seriálu říkají: *„Historická událost je do příběhu zakomponována nenásilně a navíc připomenuta pomocí vložených dobových filmů, ale také díky kostýmům a rekvizitám, které si z té doby mnozí ještě pamatujeme... Aby bylo dosaženo autentičnosti, byly všechny historické události*

*konzultovány s historiky specializující se na nedávnou minulost.*⁹ Právě snaha o co největší autentičnost v divácích vyvolává dojem historické přesnosti a to i přesto, že většina z nich jsou pamětníci, kteří stejné okamžiky sami zažili. Za další přednost seriálu diváci považují fakt, že seriál vypráví o životech obyčejných lidí, kteří prožívají reálné životní situace. Činátl tvrdí, že: „*Paměťový potenciál seriálu je díky tomuto efektivnímu provázání dokumentární authenticity se skutečnými prožitky obyčejných lidí velmi dynamický. Podobu recepční praxe formují též obrazy, v jejichž rámci je inscenováno individuální a kolektivní vzpomínání. (...) Proces vzpomínání je bytostně pluralitní, připouští varianty a jeho cílem tedy není uzavřený a jednotný výklad minulosti*“ (Činátl, 2014, s. 169).

Seriál *Vyprávěj* je paměťové médium, které nevypráví minulost jednoznačně, ale ukazuje její pluralitu a vzpomíná především na dobové předměty, prožitky dobových událostí nebo situace obyčejných lidí. Umožňuje divákovi vzpomínat a dotvářet si svůj vlastní obraz o nedávné minulosti, čímž vzniká prostor pro diskuzi v rámci divákova okolí, což souvisí zároveň i s post-televizním charakterem diváků. Právě tím, že seriál propojuje naši minulost s přítomností, tak není výjimkou častý odklon diváka ke kritice současné společnosti a uchylování se k nostalgii, kterou doprovázejí reálné emoce (Činátl, 2004, s. 173).

Nostalgie

Pojem nostalgie je v případě mé práce spojován s pamětníky, u kterých seriál vyvolával nostalgické vzpomínky na minulost, kterou zažili a skrze seriál si připomínali. Pojem nostalgie pochází z řečtiny a jedná se o spojení slov *nostros* (stesk po domově) a *argot* (bolest). Ve volném překladu by se nostalgie mohla vykládat jako bolestný stesk po domově nebo bolestná touha po návratu domů (Mayer, 2009, s. 18). Na svém počátku byla nostalgie vnímána jako tělesná nemoc, kterou se lékaři snažili léčit různými tlumícími látkami jako je například opium. Postupem času nostalgie začala měnit svůj význam a jejímu bádání se

⁹ *Vyprávěj*. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf>

započali věnovat filozofové, kteří pojem předefinovali na smutek po konkrétním období, které si jedinec pamatuje pozitivně a vnímá ho jako již nenávratně ztracené.

Sociolog Christopher Lasch uvedl, že „*nostalgie je zrcadlovým odrazem pokroku*“ (Hanus, 1991, s. 27), protože je většinou vyvolávána spolu se společenskými změnami, které jsou nenávratně pryč. Jinými slovy nostalgie úzce souvisí s modernitou, která přináší změny. V našem případě se jedná o konec komunistického režimu v Československu v roce 1989 po jednačtyřiceti letech. Společnost byla nucena se s minulostí vyrovnat a naučit se žít v úplně novém světě, který do té doby neznala. Právě to je jedním z důvodů, proč se mnoho lidí uchyluje k nostalgii, která „*nabývá zvláštního významu během dějinných otřesů a slouží jako obranný mechanismus, pokud chce člověk přežít v dobách významných změn a přizpůsobit se jim.*“¹⁰ Světlana Boym rozděluje nostalgii na dva typy: restorativní a reflexivní. Restorativní nostalgie si klade cíle k získání ztraceného domova a návratu ke kořenům. Oproti tomu reflexivní nostalgie žádné konkrétní cíle nemá, ale pouze touhu po minulosti, kdy si jedinec uvědomuje, že je nevratná a neopakovatelná.

V souvislosti s televizním seriálem *Vyprávěj*, který sleduje velká část pamětníků, můžeme hovořit konkrétně o nostalgii postsocialistické, kdy jedinci vzpomínají na období před „Sametovou revolucí“ a porovnávají ho se současnou společenskou situací. Kulturolog Mitja Velinkonja charakterizuje postsocialistickou nostalgii jako retrospektivní představu o ideální společnosti v bezpečném světě, v přátelské atmosféře, se vzájemnou solidaritou (Kavaliauskas, 2012, s. 1- 9). Lidé v ní mají tendenci si minulost idealizovat na úkor současnosti, kterou naopak mají potřebu kritizovat. Michael Pickering a Emily Keightley ve svém článku o nostalgii píší: „*Jednoduše řečeno, jako specifický moderní koncept je nostalgie užívána ve smyslu osobní ztráty a touhy po idealizované minulosti a jako zkreslená veřejná verze určitého historického období nebo určitého sociálního uskupení v minulosti*“ (Pickering a Keightley, 2006, s. 922).

¹⁰ BOYM, Svetlana. Kýč a nostalgie v postsovětském filmu [online]. [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: http://www.academia.edu/3567681Svetlana_Boym_Kyc_a_nostalgie_v_postsovetskem_filmu_Kitsch_et_nostalgies_dans_le_cinema_post-sovietique

Na nostalgii, a konkrétně post-socialistickou nostalgii a její projevy v populární kultuře, se zaměřuje také historička Veronika Pehe. Zkoumá kulturní reprezentace komunistické minulosti v českých filmech a seriálech a popisuje, jak populární kultura a její prožívání ve veřejném prostoru působí jako jedna z hlavních sil formujících kolektivní paměť (Pehe, 2016, s. 17). Také se věnuje konceptu nostalgie a pojmenovává jeho limity v zachycení způsobu, jakým se vztahuje česká liberálně-demokratická současnost ke komunistické minulosti. Právě v tomto ohledu zavádí pojem „retro“ jako přiléhavější termín, který popisuje, jaký vztah je mezi minulostí a současností ve zkoumaných filmech a seriálech vytvářen. Zatímco nostalgie se k minulosti obrací emocionálně a je vůči minulosti v pozadí, pojem „retro“, který Pehe zavádí, označuje vztah nadřazenosti současnosti. Ke komunistické minulosti se tak diváci vztahují prostřednictvím jasného dělicího historického bodu (listopad 1989), který je od ní dělí. Díky této distanci se k němu mohou vztahovat esteticky nebo se mu i vysmívat (Pehe, 2016, s. 26). Díky téhle distanci není minulost ohrožující (protože žijeme v politicky správné přítomnosti), ale stává se pouze předmětem estetického prožitku „retra“. Právě Pehe pojmenovává spolu s Činátlem filmovou a seriálovou tvorbu jako jedno ze zásadních médií utvářející kolektivní paměť.

Paměť a dějiny

S pojmem nostalgie úzce souvisí paměť a dějiny. Oba pojmy si prošly postupem času významným vývojem. Paměť můžeme vnímat jako *„schopnost uchovávat jisté informace souvisí předně se skupinou psychických funkcí, díky nimž člověk dokáže aktualizovat minulé dojmy a údaje, které si představuje jako minulé“* (Le Goff, 2007, s. 68). Zároveň je paměť nosičem informací, který je protikladem odborné historické literatury, protože je provázána s osobními emocemi a dojmy. Pierre Janet spojuje paměť s řečí, kdy tvrdí, že *„základním paměťovým úkonem je vyprávění, které charakterizuje především jeho společenskou funkci, protože je sdělením informace jiné osobě v nepřítomnosti události či předmětu tvořících jeho náplň“* (Le Goff, 2007, s. 69). Jacques Le Goff se ve své knize Paměť a dějiny detailně zabývá těmito pojmy, kdy jejich vztah definuje následovně. *„Historie je uspořádáním*

minulosti, které podléhá různým společenským, ideologickým a politickým strukturám, v nichž historikové žijí a pracují. (...) Paměť je surovinou historie. At už myšlená, ústní či psaná, je nádrž, z níž historikové čerpají“ (Le Goff, 2007, s. 10). Dále Le Goff zmiňuje, že paměť je vystavena manipulacím času a společnosti, které ji ovlivňují a potlačují tak historická fakta. Jinými slovy: „*Příliš upřednostňovat paměť znamená ponořit se do nezvladatelného proudu času*“ (Le Goff, 2007, s. 10).

V seriálu *Vyprávěj* se zároveň setkáváme se zobrazováním tzv. velkých a malých dějin, které nás provází celým příběhem. Za velké dějiny považujeme reálné historické události, které se ve skutečnosti udály a zásadně ovlivňují děj seriálu. Jedná se například o „Sametovou revoluci“, které je v seriálu vymezeno několik dílů a má vliv na celkové pokračování seriálu. Malé dějiny označují příběhy jednotlivých hrdinů, tzv. „mikrohistorie“, tedy jakým způsobem vstupují velké dějiny do života jednotlivců a jak ovlivňují každodenní životy různých členů společnosti.

Život seriálových hrdinů, jejich vztahy a osudy tvoří mikropříběhy, které jsou vyprávěny na pozadí velkých dějin. Velké dějiny tvoří důležitý rámec a jsou v seriálu *Vyprávěj* zpracovány pečlivým a svěbytným způsobem: v každém díle je aktuální dění zmíněno krátkým sestřihem dobových televizních zpráv (v některých případech s nově nahraným komentářem), které reflektují aktuální události, ve kterých se seriál zrovna nachází (Pehe, 2016, s. 159). Seriál zároveň na začátku každého dílu uvádí přesné datum, kdy se děj odehrává. Způsob reprezentace minulosti v seriálu *Vyprávěj* je podpořen skrze kostýmy, líčení a účesy postav. Dále pak díky dobovým značkám, hudbě, filmům, reklamám atd. Všechny tyto podněty přispívají k tomu, že divákům vytvářejí detailnější představu o dané době, čímž napomáhají k spoluutváření kolektivní paměti.

Kolektivní paměť

Kolektivní paměti se zabýval francouzský sociolog a antropolog Maurice Halbwachs ve své knize *On Collective Memory*, kde rozlišuje individuální a kolektivní paměť. „Kolektivní paměť se od historie odlišuje přinejmenším ve dvou ohledech. Je to souvislý proud myšlení, v jehož nepřetržitosti není nic umělého, protože z minulosti uchovává pouze to, co je z ní dosud živé nebo schopné žít ve vědomí skupiny, která ji udržuje“ (Halbwachs, 2009, s. 125). Za individuální paměť považujeme vzpomínky jednoho člověka, který danou událost nebo situaci zažil a ve své paměti si ji uchoval, přesto Halbwachs tvrdí, že naše vzpomínky jsou především kolektivní, protože kolikrát jsou nám připomínány ostatními, přestože se jedná o události nebo věci, na kterých jsme se podíleli a viděli pouze my (Halbwachs, 2009, s. 51). Kolektivní paměť je pamětí sdílenou, kterou spolu vytváří skupina jedinců nebo společnost. Z toho důvodu Halbwachs říká, že kolektivní paměť se prolíná s pamětí individuální a zároveň individuální paměť se opírá o tu kolektivní. Jedná se o spojování dvou typů pamětí, které se navzájem potřebují. Halbwachs dále tvrdí, že individuální paměť se odvozuje od kolektivní, protože lidé se při vzpomínání na minulost nechávají ovlivňovat ostatními a podvědomě přebírají jejich vzpomínky, aby ty své upřesnili nebo zaplnili chybějící mezery. Nositelům kolektivní paměti je skupina jedinců nebo společnost, která zároveň vymezuje, co a jak si daná společnost bude pamatovat. Zároveň každá sociální skupina interpretuje minulost jiným sobě blízkým způsobem. „Kolektivní paměť se tak stává důležitou sociální vazbou. Skupina si jejím prostřednictvím vybírá z minulosti ty prvky, kolem nichž se utváří její identita. Rodina, jazyk nebo sociální status jsou pak nejpevnějšími rámci, které podmiňují, zda se minulá zkušenost v dlouhodobé paměti jednotlivce vůbec udrží a jakým způsobem se „přeloží“ z jazyka minulosti do jazyka současnosti“ (Havlůjová a kolektiv, 2014, s. 14).

Média jsou významným nástrojem k vytváření kolektivní paměti. Stejně tak tomu je v případě televizní tvorby a to přesněji díky historické televizní tvorbě. V našem případě se jedná o televizní seriál *Vyprávěj*, který se po celou dobu podílel na vytváření kolektivní paměti nedávných historických okamžiků, které většina publika sama zažila. Díky seriálu začalo publikum vzpomínat a sdílet své vzpomínky, čímž docházelo k posilování kolektivní

paměti a zároveň kolektivní identity, která je pro každou společnost důležitá. Činátl ve své knize *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme* zmiňuje, že *Vyprávěj* představuje paměťové medium zvláštního druhu (Činátl, 2014, s. 155). Seriál kladе důraz na reflexi a vyzývá diváky, aby jeho prostřednictvím společně vzpomínali a sdíleli vzpomínky se svými blízkými (tamtéž, s. 168).

Vztah kulturní a komunikativní paměti

V této části bych ráda rozdělila pojem kolektivní paměť na paměť kulturní a paměť komunikativní, které je potřeba charakterizovat. Religionista a egyptolog Jan Assmann definuje komunikativní paměť jako vzpomínky na nedávnou minulost, kterou jedinci (pamětníci) aktivně sdílí se svým okolím. Jedná se o vzpomínky získané skrze ústní rozhovory. Pro komunikativní paměť jsou důležití její pamětníci, protože s jejich smrtí zaniká. Pro lepší představu se z časového hlediska jedná přibližně o období osmdesáti let, tedy tři generace (Le Goff, 2007, s. 15). Vzhledem k tomu, že se jedná o paměti sdílené ústy, tak obsahuje velkou rozmanitost a pluralitu. Assmann definoval i paměť kulturní, o které tvrdí, že se utváří až ve chvíli, kdy komunikativní paměť začne umírat spolu se svými nositeli. Do kulturní paměti vstupují „*v zásadě jen takové obsahy, které se přestanou vlivem komunikativní paměti dynamicky přetvářet*“ (Le Goff, 2007, s. 15). Z toho důvodu se v kulturní paměti uchovávají jen důležité a významné obsahy, které jsou potřeba pro další generace. Jan a Aleida Assmannovi dále uvádí, že kulturní paměť a její uchovávání podporují oficiální texty, literatura, média, muzea, památníky, dějepisná výuka, pravidelné oslavy, vzpomínkové akty a další (Le Goff, 2007, s. 15). Podle Činátla „*seriál tedy neplní roli skladiště kulturní paměti, ale spíše jakéhosi vzpomínkového stroje, který určuje pouze parametry kolektivního vyprávění, a tak se podílí na formování sdílené kulturní identity*“ (Činátl, 2014, s. 174) a je výhodou, že seriál *Vyprávěj* se zaměřuje na nedávnou historii, která je stále živě přítomná v komunikativní paměti (Činátl, 2014, s. 158).

Listopad 1989 a jeho vnímání

Jedná se o historické období soudobých dějin, které má velká část společnosti živě v paměti, tedy můžeme ho poznávat prostřednictvím komunikativní paměti pamětníků, ale které má zároveň v současné české kulturní paměti zásadní místo, protože je to zásadní historický milník. Z tohoto důvodu vzniká několik pohledů na vnímání „Sametové revoluce“. Seriál Vyprávěj ho v námi sledované části seriálu zpracovává.

Ve společnosti převládá názor, že „Sametová revoluce“ patří mezi nejdůležitější momenty naší historie. Průzkum prováděný u příležitosti výročí 20. let od listopadových událostí roku 1989 přináší poznání, že ačkoliv „Sametovou revoluci“ považují lidé za nejvýznamnější událost posledních dvaceti let, v hodnocení doby následujících letů už pozitivní spíše nejsou (Hampl a kol., 2011, s. 25). Dále vyplývá, že veřejnost považuje za vhodné si připomínat události Listopadu 1989. Společnost se rozděluje v případě názoru na příčinu pádu komunistického režimu. Přesněji se rozděluje na dvě skupiny, a to na tu která věří, že „Sametová revoluce“ zapříčinila konec komunistického režimu, a na skupinu která tvrdí, že se režim zhroutil sám (Hampl a kol., 2011, s. 21). Zároveň většina společnosti zastává názor, že o změnu usilovala celá společnost a ne pouze disidenti a studenti, jak je často zobrazováno. Velmi zajímavé je, že velká část společnosti v případě revoluce hovoří pouze o potřebách politické změny, ale nezamýšlí se nad ekonomickou (Hampl a kol., 2011, s. 22).

Z těchto informací vyplývá, že společnost nemá pouze jeden ukotvený pohled na „Sametovou revoluci“, ale naopak velké množství, které se sice drží podobné kostry, ale ve výsledku se naprosto rozchází. Stejně tomu je i na akademické půdě, kde se řeší otázka, zda „Sametová revoluce“ lze považovat za revoluci. Podle Anthonyho Giddense se o revoluci jednalo, protože se uskutečnili sociální a politické změny. Slovenská politoložka Soňa Szomolányiová naopak tvrdí, že se o revoluci nejednalo. Odvolává se na tranzitologii (teorie o přechodu k demokracii), která hovoří o tom, že aby se jednalo o revoluci, musí změna režimu proběhnout násilnou formou (Suk, 2003, s. 18). Jiří Suk se přiklání k Giddensovi, kdy „Sametové revoluci“ ponechává status revoluce a to z několika důvodů. „1. uplatnilo se v něm

„masové sociální hnutí“, 2. vedl k „procesu zásadních reforem“, nová moc „dosáhla alespoň části cílů, které si určila“: 3. nebylo v něm sice přítomno „násilí“, ale aktéři obou stran jednali pod jeho bezprostřední „hrozbou“ “ (Suk, 2003, s. 19). Právě zmíněná „absence násilí, rychlost politických změn a happeningový charakter inspirovaly revoluci, aby masu sebe samu nazvala „sametovou“, „něžnou“ (ti střízlivější raději mluvili o revoluci „pokojné““ (Suk, 2003, s. 33). V té době slovo revoluce užívala celá společnost a nikdo o něm nepochyboval, jako tomu je dnes zpětně na akademické půdě. Jednalo se o revoluci, která přišla velmi rychle, ale o to větší a silnější byl její dopad.

Analytická část

Abych prozkoumala, jakou roli hraje zobrazování událostí roku 1989 a 1990 v seriálu Vyprávěj ve vytváření kulturní paměti a jak se k němu vztahuje komunikativní paměť diváků, kteří období zažili, zaměřím se v analytické části na diváckou zkušenost dvou respondentů reprezentujících dvě různé divácké skupiny - pamětníky a nepamětníky. Především na odlišnosti v jejich v jejich vnímání zobrazovaného období ve vztahu ke kulturní paměti. Tento výzkum je koncipovaný jako pilotní a jeho cílem je prozkoumat způsob dotazování, který by vedl k zodpovězení otázek o utváření kulturní paměti událostí roku 1989 a 1990 v seriálu Vyprávěj u širokého vzorku respondentů z obou diváckých skupin. Předpokladem je, že pamětník ve svých odpovědích bude konfrontovat své vlastní vzpomínky se seriálovým zobrazením, protože je živým nositelem společné zkušenosti nedávné historie. U nepamětníka naopak očekáváme, že jeho vnímání vybraného období bude podobné jako je zobrazené v seriálu, a to z důvodu, že zná dějiny pouze skrze zprostředkované zdroje a má na něj velký vliv kulturní paměť, která je utvářena tzv. "shora" prostřednictvím vzdělávacích institucí, médií či literární, filmové a televizní tvorby. Seriál Vyprávěj je tedy jedním ze zdrojů jejího vytváření. Stejně tak jak ji seriál jako zásadní paměťové medium dotváří.

Hlavní výzkumné otázky

Vzhledem k výše uvedeným východiskům byly rozhovory vedeny s cílem odpovědět na následující výzkumné otázky:

- Přispívá seriál Vyprávěj významně k vytváření kulturní paměti a zprostředkovává stereotypizovaný obraz listopadové revoluce?
- Pracuje seriál Vyprávěj se silným emočním nábojem, který vyvolává právě stereotypizovaný obraz listopadové revoluce?
- Vyvolává sledování seriálu Vyprávěj u diváků diskuse na téma zobrazované historie?
- Konfrontují se při sledování kulturní a komunikativní paměť?

Výzkumný vzorek: Definice materiálu

Výzkumný vzorek tvoří vybrané díly seriálu Vyprávěj, které se odehrávají v období let 1989 – 1990. Přesněji se jedná o tyto díly:

- 3. série: 26. díl Palachův týden - Díl mapuje demonstrace během Palachova týdne v Praze.
- 4. série:
 - 1. díl Shledání - Díl navazuje na Palachův týden a zobrazuje další demonstrace na Václavském náměstí.
 - 2. díl Miss - Díl nezachycuje žádné zásadní společenské události, ale představuje soutěž krásy Miss, které se účastní dvě z hlavních postav. Zároveň je soutěž krásy zobrazována jako povrchní oproti náladě, která je mezi lidmi.
 - 3. díl Jugoslávie - Díl detailně představuje proces cesty na letní dovolenou do Jugoslávie.
 - 4. díl Několik vět - Díl se odehrává v srpnu 1989, kdy se uskutečnily protestní akce k výročí 21. srpna 1968. Zároveň se v díle objevuje petice „Několik vět“, kterou vypracovala Charta 77 v čele s Václavem Havlem.
 - 5. díl Jakešův projev - Díl se zabývá projevem z Červeného Hrádku, který pronesl generální tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Československa Miloš Jakeš.
 - 6. díl Praha plná trabantů - Díl mapuje exodus východních Němců na Západ přes Prahu.
 - 7. díl 17. listopad 1989 - Díl ukazuje studentské přípravy na 17. listopad 1989, kteří chystali pietní shromáždění na Albertově u příležitosti 50. výročí od smrti studenta Jana Opletala. Závěrem je v díle zobrazený samotný 17. listopad 1989 na Alebertově a následně na Národní třídě.
 - 8. díl Sametová revoluce - Díl se zaměřuje na skutečnosti po 17. listopadu 1989 na Národní třídě. Společností se šíří informace o mrtvém studentovi z Národní třídy. Začínají stávkovat divadla.
 - 9. díl Občanské fórum - Díl zobrazuje, jak se společnost semknula a vyhlásují se stávky. Hovoří se o podpoře Občanského fóra v čele s Václavem Havlem.

- 10. díl Havel na Hrad!. - Poslední díl z výběru zobrazuje období bezprostředně po revoluci. Novým prezidentem se stává Václav Havel, který je symbolem svobody v Československu.

S respondentkami jsem hovořila pouze o těchto vybraných dílech seriálu Vyprávěj, ale ve zbytku textu své práce budu pro lepší plynulost mluvit o „seriálu Vyprávěj“, přestože tím myslím pouze vybrané díly.

Metoda

Metodou výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum prováděn formou dvou polostrukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami. Pro kvalitativní výzkum je typické, že na začátku výzkumu je zvoleno výzkumné téma a výzkumné otázky nebo okruhy, které ale jsou stále otevřené změnám a úpravám během celého výzkumu. Zároveň jsou respondenti v rámci okruhů „svobodní“. Z toho důvodu bývá kvalitativní výzkum často označován jako pružný. V průběhu celého výzkumu vznikají doplňující výzkumné otázky a hypotézy, které mohou celý výzkum ve výsledku směřovat úplně jiným směrem, než bylo původně plánováno. *„Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry“* (Hendl, 2008, s. 46).

Podle Romana Švaříčka je hloubkový polostrukturovaný rozhovor nejčastější metodou kvalitativního výzkumu, což je i případ této práce. Švaříček polostrukturovaný rozhovor definuje jako *„nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek“* (Švaříček, 2007, s. 159). Hendl označuje polostrukturovaný rozhovor za rozhovor s návodem, který obsahuje středem připravený seznam okruhů nebo otázek, na které výzkumní chce získat odpovědi. Právě díky předem připravené kostře rozhovoru může výzkumník efektivněji pracovat během interview. Další výhodou je, že výstupem jsou strukturovanější data, která následně lze snadněji porovnávat (Hendl, 2008, s. 174). V neposlední řadě je také potřeba zmínit, že v předem připraveném rozhovoru je výzkumník schopen rozlišit dva typy otázek. Otázky primární, což jsou ty

předem připravení a otázky sekundární, které vznikají samovolně během rozhovoru, kdy se výzkumník chce detailněji doptat (Sedláková, 2014, s. 211).

Přehled výzkumu: Tematické okruhy rozhovoru

Z výše zmíněných důvodů byly před výzkumem připraveny tematické okruhy s orientačními otázkami, které vytvářely přibližnou strukturu rozhovorů. Rozhovory jsem vedla s respondentkami odděleně. V obou případech jsem předem zaslala výzkumné otázky a seznam vybraných dílů seriálu, aby měly možnost si případně dané části připomenout. Cílem výzkumu bylo také zachytit rozdílné pohledy respondentek, proto byly na konci rozhovoru vypsány otázky určené pouze pro pamětníci/nepamětníci. Okruhy a otázky byly následující:

- Úvod
 - Jaký celkový dojem na Vás udělal televizní seriál Vyprávěj od České televize?
- Historické zobrazení
 - Jak vnímáte zobrazení let 1989 a 1990 v seriálu? Myslíte si, že je seriál reálným odrazem té doby?
 - Autoři seriálu se věnují 17. listopadu 1989 ve dvou dílech seriálu. Jak se z vašeho pohledu popasovali se zobrazením „Sametové revoluce“?
 - V seriálu je zobrazeno, že o změnu režimu usilovali lidé všech věkových skupin. Jak to vnímáte vy?
 - Dohledávala jste si informace nebo historické okamžiky z roku 1989 po shlédnutí vybraných dílů?
- Hodnocení historického vývoje z pohledu dnešní doby
 - V seriálu je zobrazené porevoluční nadšení většiny lidí. Jak to vnímáte dnes s odstupem času? Nezhoršklo ve společnosti porevoluční nadšení?
 - Nastal během sledování Vyprávěj okamžik, kdy jste si řekla, že to, co je v seriálu zobrazeno, není nebo nemůže být pravda z historického hlediska?
- Rituály a sdílení seriálu
 - Sledovala jste seriál sama nebo s někým? Debatovala jste s někým dalším o seriálu?

- Měla jste během sledování seriálu nějaký rituál?
- Vliv a emocionalita seriálu
 - Jaký emocionální zážitek ve Vás vyvolaly vybrané díly seriálu Vyprávěj?
 - Měl na Vás seriál vliv i po svém skončení?
 - Donutil Vás seriál vzpomínat a vyhledat si, jak revoluční období prožívala Vaše rodina?
- Ztvárnění doby a autentičnost
 - Seriál Vyprávěj je proslulý svou snahou o autentičnost doby. Poznáváte nějaké dobové předměty?
- Otázky pro pamětníci
 - Vybavovaly se Vám při sledování seriálu Vaše vzpomínky na zobrazenou dobu?
 - Když porovnáte Vaše vzpomínky s tím, jak seriál zobrazil zlomový rok 1989, máte pocit, že se scénáristé drželi skutečnosti?
 - Jak na Vás působí zobrazení doby socialismu, doby „přelomu“ a následná raná léta demokracie z pohledu pamětníka, který zažil všechna období?
- Otázky pro nepamětníci
 - Jak vnímáte zobrazení „Sametové revoluce“ v seriálu? Nemáte pocit, že je nám ukazována stále jedním stejným pohledem? Nepocítíte určitou stereotypizaci tohoto historického momentu?
 - Jak na Vás působí zobrazení doby socialismu, doby „přelomu“ a následná raná léta demokracie z pohledu nepamětníka, který zná pouze dobu demokratickou?

Profil respondentů

Pilotní výzkum byl proveden se dvěma respondentkami, které se liší v základní charakteristice věku, a jako divačky seriálu tedy představují dvě různé kategorie, pamětníci a nepamětníci. Respondentka - pamětnice se narodila v roce 1949 v Praze - v letech 1989 a 1990 ji bylo čtyřicet let. Pamětnice je vystudovaná porodní asistentka, na Vyšší odborné škole. Celý život byla zaměstnána jako staniční sestra, nejprve ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady a později jako vrchní staniční sestra ve Fakultní nemocnici Bulovka,

kde působila až do odchodu do důchodu. Pamětnice je vdaná a má dvě děti narozené v letech 1970 a 1974. Pamětnice celý život žije v Praze a aktuálně je v penzi, věnuje se především svým vnoučatům a zahradě na chalupě. Seriál Vyprávěj z minulosti znala, když byl vysílán na České televizi a opětovně ho zhlédla ve archivu na webu.

Druhá respondentka představuje skupinu diváků-nepamětníků. Narodila se v roce 1997 v Praze. V současnosti studuje magisterský obor se zaměřením na sociální vědy, zároveň pracuje v online marketingu a správě sociálních sítí. Je zasnoubená a je matkou dvouletého syna. Seriál Vyprávěj velmi dobře a detailně zná, protože patří mezi její nejoblíbenější. V době premiérových dílů seriálu se na každý dívala spolu se svou matkou.

Rozhovor

Seriál udělal na obě respondentky velmi dobrý dojem. Shodují se, že autorům seriálu se velmi zajímavou formou povedlo zachytit naše nedávné dějiny. Pamětnice hned na počátku seriál hodnotí velmi pozitivně a realisticky ve spojitosti s dobou a životem v ní. Nepamětnice hovoří o kvalitním zpracování seriálu, který dle jejího názoru má charakter zábavný, edukační a poučný.

Historické zobrazení

V případě historického zobrazení se respondentky částečně rozcházejí, a to z několika důvodů. Nepamětnice se domnívá, že seriál je reálným odrazem té doby, protože se shoduje s její představou, kterou si vytvořila na základě studia a z vyprávění svého okolí. Z toho vyplývá, že na ni působí jak kulturní paměť sledovaného období, která je utvářena různými oficiálními zdroji (škola, památníky, instituce, seriály), tak komunikativní paměť, tedy vyprávění pamětníků. Pamětnice naopak tvrdí, že seriál toto období zobrazuje sice pravdivě,

ale pouze z pohledu jedné strany společnosti. Přesněji řečeno říká, že seriál zobrazuje pouze to, co společnost chce, aby bylo zapamatované.

V případě zobrazení 17. listopadu 1989 se i přes původní nesoulad obě respondentky shodují, že se autorům seriálu podařilo zobrazit velmi autenticky. Pamětnice zároveň vzpomínala na momenty na Václavském náměstí, kde tehdy sama byla, a také na pocity, které v té době kolovaly ve společnosti. Obě se zmiňují o skutečnostech, že nejvíce o změnu usilovali studenti a disidenti. Podle pamětnice byla společnost rozdělena na dvě skupiny, ale ve výsledku změnu chtěli více méně všichni. Dále hovořila o hospodářských a ekonomických problémech, které se neslučovaly s udržením ČSSR. Nepamětnice také rozdělila společnost na dvě skupiny, a to na obyčejné lidi, kteří skrze všechny generace chtěli změnu, a na komunisty, kteří se za každou cenu snažili režim udržet.

Velmi zajímavý fakt je, že pamětnice si žádné historické informace nedohledávala, ale pouze vzpomínala, a své vzpomínky spojovala se svou rodinou a především dětmi. Nepamětnice si informace naopak zjišťovala ve svém okolí a na internetu, přesto seriál vnímá jako naprosto autentické dílo, které může sloužit k edukaci diváků.

Hodnocení historického vývoje z pohledu dnešní doby

Historický vývoj pamětnice hodnotí velmi specificky. Vzpomínala na porevoluční nadšení, které podle ní postupně zhořklo, protože demokracie s sebou přinesla i negativní skutečnosti, které lidé do té doby neznali nebo neočekávali, že mohou nastat. U pamětnice přesto převládaly vzpomínky spojené s pocity nadšení a očekávání, které ve společnosti převládaly a sama je spolu s rodinou prožívala. Nepamětnice otázku uchopila úplně jinak a hovořila o porevolučních možnostech v podnikání, které srovnávala s dnešními podmínkami. Zmínila se, že v 90. letech bylo mnohem jednodušší začít podnikat, než tomu je dnes. Zároveň se obě shodují, že po revoluční období přineslo zvýšenou kriminalitu ve všech směrech, kterou seriál nezmiňuje, přestože devadesátá léta jsou považována za „divoká“ až nebezpečná¹¹.

¹¹ Na kriminalistiku v 90. letech v České republice se zaměřují jiné seriály od České televize. Aktuálně se jedná o seriál Devadesátky navazující na seriál Případy 1. Oddělení.

Z historického hlediska pamětnice v seriálu nezaznamenala žádný okamžik, který by označila za nereálný. Nepamětnice takový okamžik zaznamenala, ale bylo ji potvrzeno, že se jedná o skutečnou událost.

Rituály a sdílení seriálu

Rituály spojené se sledováním seriálu měly respondentky zcela odlišné. Pamětnice seriál sledovala sama a debatovala o něm s přítelkyní, která je také pamětnicí, ale nikdy se nejednalo o hloubkovou debatu. V průběhu debaty si s kamarádkou společně oživovaly svou komunikativní paměť. Z toho důvodu si poté respondentka seriál pustila znovu, aby si ověřila, jak jsou v něm skutečnosti zobrazené (jak to vypadá “v kulturní paměti” zprostředkované seriálem). Z důvodu rozhovoru vybrané díly opětovně zhlédla v ranních hodinách v archivu České televize. Nepamětnice seriál sledovala s matkou při večeři, která ji zároveň přibližovala dobu svými vzpomínkami. Následně seriál několikrát zhlédla sama v archivu České televize a před rozhovorem neměla potřebu si seriál připomínat.

Vliv a emocionalita seriálu

Seriál měl mnohem větší emocionální vliv na pamětnici, ve které vyvolával její vlastní vzpomínky a s nimi spojené emoce. Sama uvedla, že byly momenty, kdy ji seriál vrátil vzpomínku, která by byla jinak ztracena. Po skončení každého dílu vzpomínala a i hledala v rodinných fotoalbech. Nejvíce vzpomínek měla spojené se svými dětmi. Nepamětnice seriál emočně prožívala, přestože dobu nezažila. Zobrazené skutečnosti ji nejednou dohnaly k slzám a „Sametovou revoluci“ dle svých slov prožívala, jako by tam byla také. Seriálu přisuzuje, že si utřídila znalosti a představy o nedávné minulosti našeho národa. Z toho důvodu by doporučila seriál všem mladým lidem. Obě respondentky seriál motivoval k tomu, že se ptaly ve svém okolí, jak jejich blízcí prožívali revoluční období.

Ztvárnění doby a autentičnost

V této části byl velmi znát rozdíl mezi respondentkami. Pamětnice velmi věrně a detailně popisovala různé předměty a vybavení domácností, které si pamatovala a které měli doma. Detailně jmenovala a vysvětlovala, co se k čemu používalo a jaký byl problém sehnat určité věci. Stále v domácnosti má několik kousků z té doby, které i dnes používá. Rozmluvila se o módě, která se nosila. Nepamětnice zmínila, že v seriálu poznala pár předmětů, které viděla u svých prarodičů, ale nijak detailněji se otázkou nezaobírala.

V otázce autentičnosti se obě shodly, že tvůrci seriálu odvedli velmi kvalitní práci, protože dokázali navodit atmosféru dané doby velmi realisticky.

Otázky pro pamětnici

Pamětnici se vzpomínky vybavovaly po celou dobu seriálu. Po každém díle vzpomínala, co v té době dělala a hledala v rodinných fotoalbech. Vzpomínky měla nejvíce spojené se svými dětmi. Podle ní se autoři drželi skutečnosti, ale nezobrazovali všechno. Zmiňuje se především o postavě Michaila Sergejevič Gorbačova, který v té době sehrál klíčovou roli pro naši svobodu, ale v seriálu o něm není zmínka. Dále hovořila o absenci detailnějšího zobrazení porevoluční nálady mezi lidmi. Lidé neuměli v demokracii žít a trvalo jim, než se to naučili. Přesněji například hovořila, jak se lidé museli naučit nakupovat a zvyknout si, že je všeho dostatek.

Otázky pro nepamětnici

Nepamětnice nenabyla pocit, že by byla „Sametová revoluce“ stereotypizována nebo dokonce romantizována. Domnívá se, že by naopak měla být víc připomínána, aby si lidé uvědomovali, že dnešní demokracie není samozřejmostí. Sama je velmi vděčná, do jaké doby se narodila, protože má možnosti, které před rokem 1989 neexistovaly.

Syntéza

Obě respondentky seriál znaly již z minulosti, což bylo mým cílem, aby měly stejné podmínky pro následný rozhovor. Jak jsem očekávala, v případě pamětnice hrály velkou roli její vlastní vzpomínky, které mi vyprávěla i při rozhovoru. Šla velmi do hloubky a i při samotném rozhovoru se jí postupně vybavovaly další vzpomínky. Celý rozhovor s pamětnicí byl velmi emotivní oproti tomu s nepamětnicí. Při rozhovoru jsme se často odchýlily od původní otázky a dostávaly jsme se hluboko do vzpomínek pamětnic. Bylo pro mě tedy velmi náročné držet se struktury rozhovoru a získat odpovědi na své otázky. Přesto rozhovor s pamětnicí vnímám velmi pozitivně, protože právě ona mi byla schopna sdělit, co jí v seriálu chybělo. Za nejzásadnější fakt považuje to, že v seriálu není zmínka o roli Michaila Sergejevič Gorbáčova v historickém dění 2. poloviny 80. let. Za velmi zajímavé považuji, že po celou dobu mluvila o době před revolucí vesměs pozitivně, přestože s komunismem nesouhlasila. Demokracii vnímá jako vítězství našeho národa, ale zmiňuje se i o její negativní stránce a přibližuje, jak bylo těžké se v ní naučit v běžném životě žít po tolika letech Komunistické vlády.

Rozhovor s nepamětnicí nešel tolik do hloubky a držel se předem dané struktury otázek. Respondentka odpovídala na otázky přímo, ale nezamýšlela se nad nimi více tak jako pamětnice. Rozhovor byl z časového pohledu mnohem kratší a méně náročný, co se vedení týče. Respondentka velmi dobře znala seriál a i historické skutečnosti z dané doby, které, jak sama uvedla, získala ve škole nebo od svého okolí. Na dobu před revolucí se dívá mnohem negativněji než pamětnice, a jak sama uvedla, je ráda, že se narodila již v období demokracie. Seriál vnímá jako velmi dobré zpracování nedávné historie očima obyčejných lidí, díky němuž si i ona sama mohla vylepšit představu o dané době.

Z rozhovorů celkově vyplývá, že pamětnice, která dobu zažila, na ni vzpomíná více pozitivně než nepamětnice. Pamětnice seriál vnímá jako průvodce dobou, ve které žila. Díky seriálu si vybavovala vzpomínky, na které by si nejspíše sama od sebe nevzpomněla. V pamětnici seriál zároveň vyvolával silné emoce, které byli většinou pozitivního ražení. Emoce vyvolával seriál i u nepamětnice, ale v jejím případě se jednalo o emoce negativní, které ji

kolikrát dohnaly i k slzám. V rozhovoru se zmínila, že některé zobrazené okamžiky zpochybňovala, ale při následném rozhovoru s matkou jako pamětnicí ji byly potvrzeny.

Obě korespondentky považují seriál za velmi povedený a autentický, přesto se na něj obě dívají jinýma očima. V případě pamětnice se jedná o jakéhosi průvodce jejím životem, díky němuž vzpomíná. Pro nepamětnici je seriál jakýmsi vzdělávacím nástrojem, díky němuž si detailněji vytvořila pohled na danou dobu.

Závěr

Tématem bakalářské práce bylo zjistit, jak dva paměťově odlišní respondenti vnímají zobrazení let 1989 - 1990 v televizním seriálu Vyprávěj. Detailněji jsem se zaměřila na klíčový rok 1989 a raná 90. léta, která jsou důležitou složkou kulturní paměti nově vytvářené po roce 1989 a jako takový je často zpracovávaným tématem v umělecké, mediální i vzdělávací tvorbě. Práce sestávala z pilotního výzkumu se dvěma respondenty představující dvě různé divácké skupiny.

V první části práce byl představen seriál jako televizní žánr, a to především ve spojitosti s tvorbou České televize. Dále byl definován seriál Vyprávěj a spolu s ním jeho multimediální projekt, který se k seriálu váže. Dále byl popsán i divácký fenomén, který seriál Vyprávěj představuje. Do první části práce byla zahrnuta i populární kultura, která je zde zmíněna v souvislosti se seriálem jako paměťovým médiem, díky čemuž jsme se dostali k nostalgii a paměti, které v práci hrají klíčovou roli. Zároveň byly definovány důležité pojmy pro naši práci, jako je kolektivní paměť, která byla rozdělena na kulturní a komunikační paměť. V neposlední řadě bylo detailně definováno zvolené období, jakožto výzkumný vzorek v seriálu Vyprávěj.

Druhá část práce představila pilotní výzkum práce divácké recepce ze dvou různých diváckých skupin. Výsledky tohoto pilotního výzkumu ukazují, že tento směr bádání je velmi plodný a vybízí proto k vytvoření návazného výzkumu s větším množstvím respondentů pocházejících z různorodého prostředí. Ve větším výzkumu by bylo možné dělat nosnější závěry o poměru komunikativní a kulturní paměti, ale také o rovinách, na kterých se liší divácká recepce pamětníků a nepamětníků, a to i ve vztahu k jejich sociodemografickému zařazení.

Respondenti by v novém výzkumu mohli být vybíráni tak, aby výzkum postihl diváckou recepci u širšího spektra pamětníků a nepamětníků a popsal tak různé divácké reakce. Například obě účastnice pilotního výzkumu byly z Prahy, při dalším výzkumu se tedy nabízí vybrat respondenty z různých lokalit, protože se dá očekávat, že podle těchto charakteristik se bude jejich vnímání seriálu a zobrazované doby lišit. Zároveň by bylo

potřeba více propracovat na míru okruh otázek pro pamětníci a nepamětníci. V případě nepamětnice by bylo potřeba se zaměřit na otázky, jakou roli seriálu Vyprávěj připisuje jako zdroji, ze kterého čerpají o zmíněném období, jestli seriál rozšiřuje jejich znalosti a tázat se na vnímání věrohodnosti seriálu. V případě pamětníka by bylo naopak potřeba více konfrontovat jejich vzpomínky se zobrazenými historickými momenty v seriálu. V případě zmíněné konfrontace je potřeba zohlednit i vzájemné působení kulturní a komunikační paměti, kdy by se dalo více zaměřit na sdílení seriálu mezi pamětníky. Nový tematický okruh by tak mohl vzniknout například na téma „Porovnání vzpomínek pamětníka a Honzy Dvořáka“.

Summary

The topic of the bachelor's thesis was to find out how the two memory-different respondents perceive the portrayal of the years 1989-1990 in the television series *Vyprávěj*. We focused in detail on the pivotal year of 1989 and the early 1990s: an important component of cultural memory newly created after 1989, which is frequently treated as a topic in art, media and educational production. The thesis consisted of pilot research with two respondents representing two different audience groups.

The first part of the thesis introduced the series as a television genre, especially in relation to the work of Czech Television. Next, the series *Vyprávěj* was defined, along with its multimedia project, which is related to the series. The audience phenomenon that the series *Vyprávěj* represents was also described. Popular culture was also analysed in the first part of the thesis and is mentioned in relation to the series as a memory medium. Thanks to which we were left with themes of nostalgia and memory, which play a key role in this thesis. At the same time, important concepts for our work were defined, such as collective memory, which was divided into cultural and communicative memory. Lastly the chosen research sample from the *Vyprávěj* series, was defined in detail.

The second part of the thesis presented a pilot research conducted on an audience reception from two different audience groups. The results of this pilot research show that this line of enquiry is very fruitful and therefore encourages the development of follow-up research with a larger number of respondents coming from diverse backgrounds. In a larger research, it would be possible to make more robust conclusions about the relationship between communicative and cultural memory, as well as show the levels at which the audience reception of memorialists and non-memorialists differs, in relation to their socio-demographic classification.

Respondents in the new research could be selected in such a way that would capture the spectatorial reception of a wider range of memorials and non-memorials to describe different spectatorial responses. For example, the two participants in the pilot research were both from Prague, so in further research it is suggested to select respondents from different

locations, as it is expected that their perceptions of the series and the time period portrayed will differ based on these characteristics. At the same time, the range of questions for the memoirist and non-memoirist would need to be more tailored. In the case of the non-memoirists, questions would need to focus on the role they attribute to the series narrative as a source from which they draw conclusions about the time period in question, whether the series expands their knowledge, and inquire about their perceptions of the credibility of the series. On the other hand, in the case of the memoirist more confrontation would be needed between their memories and the historical moments depicted in the series. In this case of the aforementioned confrontation, the interplay between cultural and communicative memory should also be taken into account, where more focus could be placed on the sharing of the series among the memorialists. Thus, a new thematic area could be created, for example, on the topic "Comparing the memories of a memoirist and Honza Dvořák".

Použitá literatura

BEDNAŘÍK, Petr. Média v Československu v letech 1945-1989 a jejich podíl na formování každodenního života obyvatel. In Pažout, J. (ed.) Každodenní život v Československu 1945/48-1989. Praha-Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů a Technická univerzita 2015, s. 50-91. ISBN 978-80-87912-35-5 (ÚSTR), 978-80-7494-250-1 (TUL).

BUTLER, Jeremy G. Television: critical methods and applications. 3rd ed. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2007, xiii, 511 s. : ilustrace ; 26 cm. ISBN 0-8058-5415-0.

ČINÁTL, Kamil. Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 364 s. ISBN 978-80-7422-291-7.

DE GROOT, Jerome. Consuming history: historians and heritage in contemporary popular culture. New York: Routledge, 2009, 292 s. ISBN 04-153-9945-9.

HALL, Stuart. Kódování/dekódování. Překlad Jan Baloun. Teorie vědy. 2005, vol. XXVII, no. 2, s. 41–58. ISSN 1210–0250.

HALBWACHS, Maurice. Kolektivní paměť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 289 s. ISBN 978-807-4190-162.

HAVLŮJOVÁ, Hana, NAJBERT, Jaroslav a kolektiv. Paměť a projektová výuka v dějepise, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2014, 1. vydání, 249 str., ISBN 978-80-87912-12-6.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

JIRÁK, Jan. Masová média. 2., přepracované vydání. Praha: Portál, 2015, 390 s. : ilustrace ; 24 cm. ISBN 978-80-262-0743-6.

KAVALIAUSKAS, Tomas. Transformations in Central Europe between 1989 and 2012 geopolitical, cultural, and socioeconomic shifts. Lanham, Md: Lexington Books, 2012, 1 online resource (232 p.). ISBN 1-283-58444-1.

KOKEŠ, Radomír. Fikční světy (kriminálního) televizního seriálu. *Iluminace*. Časopis pro teorii, historii a estetiku filmu. Praha: Národní filmový archiv, 2009, roč. 21, č. 4, s. 5-36, 31 s. ISSN 0862-397X.

KORDA, Jakub. České televizní krimi série a jejich žánrové souvislosti (1989–2009). Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 232 s. ISBN 978-80-244-3424-7.

LE GOFF, Jacques a Irena KOZELSKÁ. Paměť a dějiny. Praha: Argo, 2007 - 2007, 264 s. ; 22 cm. ISBN 978-80-7203-862-6.

MACEK, Jakub. Média v pohybu: K proměně současných českých publik. Brno: MUNI Press, 2015. 136 s. Media. ISBN 978-80-210-8033-1.

MCQUAIL, Denis, Jan JIRÁK a Marcel KABÁT. Úvod do teorie masové komunikace. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007, 447 s. ; 23 cm. ISBN 978-80-7367-338-3.

MOC, Jiří. Seriály od A do Z: lexikon českých seriálů. Praha: Česká televize, 2009, 293 s. : fot. ISBN 978-80-7404-036-8.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. 544 s. ISBN 978-80-247-3568-9.

SMETANA, Miloš. Televizní seriál a jeho paradoxy. Vydání první. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-60-9.

SUK, Jiří. Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize. Praha: Prostor, 2003, 507, [12] s. obr. příl. : il., portréty. ISBN 80-7260-099-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007, 377 s. : černobílé ilustrace. ISBN 978-80-7367-313-0.

REIFOVÁ, Irena. Slovník mediální komunikace. Praha: Portál, 2004, 327 s. : ilustrace, tabulky ; 21 cm. ISBN 80-7178-926-7.

Online zdroje

BOYM, Svetlana. Kýč a nostalgie v postsovětském filmu [online]. [cit. 2022-04-02].

Dostupné z : http://www.academia.edu/3567681Svetlana_Boym_Kyc_a_nostalgie_v_postsovetskem_filmu_Kitsch_et_nostalgies_dans_le_cinema_post-sovietique

Česká televize: Vyprávěj [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <http://img6.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf>

České století [online]. [cit. 2022-04-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/>

ČESKO. Zákon č. 483/1991 Sb. ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi. In: Sbírka zákonů České republiky. 1999, částka 93, s. 483. Dostupné také z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=483&r=1991>

FISKE, John a Petr A. BÍLEK. Jak rozumět populární kultuře. Praha: Akropolis, 2017, 319 stran ; 21 cm. ISBN 978-80-7470-190-0.

HANUS. Lasch, Christopher "The True and Only Heaven: Progress and Its Critics" (Book Review). Perspectives on Political Science [online]. Washington, D.C: HELDREF Publications, 1992, 21(2), 107-107 [cit. 2022-04-24]. ISSN 1045-7097.

KOPEČEK, Michal. Recenze: Françoise Mayer, Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita. Dějiny, teorie, kritika [online]. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2010, (1), 146-153 [cit. 2022-04-24]. ISSN 1214-7249.

PEHE, V. Socialism Remembered: Cultural Nostalgia, Retro, and the Politics of the Past in the Czech Republic, 1989-2014. 1. London: UCL (University College London), 2016.

PICKERING, Michael a Emily KEIGHTLEY. The Modalities of Nostalgia. Current sociology [online]. London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: SAGE, 2006, 54(6), 919-941 [cit. 2022-04-24]. ISSN 0011-3921. Dostupné z: doi:10.1177/0011392106068458

Reifová, Irena. "A Study in the History of Meaning-Making: Watching Socialist Television Serials in the Former Czechoslovakia." *European Journal of Communication*, vol. 30, no. 1, Feb. 2015, pp. 79–94, doi:10.1177/0267323114565744. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0267323114565744>

REIFOVÁ, Irena, Kateřina GILLÁROVÁ a Radim HLADÍK - The Way We Applauded: How Popular Culture Stimulates Collective Memory of the Socialist Past in Czechoslovakia— the Case of the Television Serial *Vyprávěj* and its Viewers Havens, T., Imre, A., & Lustyik, K. (Eds.). (2012). *Popular Television in Eastern Europe During and Since Socialism* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203110201>

STECK, H. Transformations in Central Europe between 1989 and 2012: geopolitical, cultural, and socioeconomic shifts. *Choice* [online]. Middletown: American Library Association dba CHOICE, 2013, 51(2), 347 [cit. 2022-04-24]. ISSN 0009-4978.

Vyprávěj. In: *Česká televize* [online]. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/specialy/vypravej/downloads/vypravej-presskit.pdf>

Teze bakalářské práce

SCHVÁLENO

5-8.21

[Handwritten signature]

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Natálie Vitoušová	Razítko podatelny:								
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2019	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;"> Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd </td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">26-07-2021 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj: 141</td> <td>Příloh:</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Přiděleno:</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	26-07-2021 -1-	Čj: 141	Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		26-07-2021 -1-							
Čj: 141	Příloh:								
Přiděleno:									
E-mail diplomantky/diplomanta: 17616779@fsv.cuni.cz									
Studijní obor/forma studia: Mediální studia, prezenčně									
Název práce v češtině: Zobrazení Československa v letech 1989 - 1990 očima diváků v televizním seriálu Vyprávěj									
Název práce v angličtině: The depiction of Czechoslovakia in the years 1989 - 1990 through the eyes of viewers in the television series Vyprávěj									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013): (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve po dvou semestrech</u> od schválení tezí) LS 2021/2022									
Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků): Bakalářská práce se bude věnovat zobrazení let 1989 - 1990 v televizním seriálu Vyprávěj. Seriál je z dílny České televize, která je veřejnoprávním médiem. Ve své seriálové tvorbě zpracovává i nejnovější dějiny, které velká část diváků osobně prožila, a tedy tvoří součást jejich paměti. Cílem výzkumu bude porovnat diváckou zkušenost pamětníka a nepamětníka se zaměřením na jejich vnímání konkrétního úseku československých dějin, jak je v seriálu ztvárněn. V analytické části budou provedeny polostrukturované rozhovory se dvěma diváky, kteří před rozhovorem opětovně zhlédnou vybrané díly seriálu. Výběr respondentů je záměrný, protože pamětník ve svých odpovědích bude konfrontovat svou vlastní zkušenost se seriálovými zobrazeními. Nepamětník naopak zná dějiny pouze skrze zprostředkované zdroje, kde je utvářena kolektivní paměť. Práce staví na předpokladu, že respondenti budou mít odlišnou diváckou zkušenost, což umožní analyzovat rozdíly jejich poznatků, a zároveň zhodnotit, jak Česká televize jako tvůrce seriálu toto období zpracovala.									

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Obsah:

Úvod

Teoretická část:

- První část:

- Definice seriálu jako žánru
- Historický seriál
- Serialita
- Seriálová publika
- Recepce

- Druhá část:

- Populární kultura
- Nostalgie
- Paměť a dějiny
- Mediální paměť
- Kolektivní paměť
- Vztah kolektivní a komunikační paměti

Analytická část:

- Definice materiálu
- Historická seriálová tvorba České televize
- Pozadí vzniku seriálu Vyprávěj
- Výzkumný vzorek (vybrané díly seriálu)
- Vymezení metody
- Výzkumné otázky
- Profil respondentů
- Rozhovor s pamětníkem a nepamětníkem
- Porovnání rozhovorů
- Syntéza

Závěr

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy): Televizní seriál Vyprávěj: 3. série 26. díl Palachův týden a 4. série 1. díl Shledání, 2. díl Miss, 3. díl Jugoslávie, 4. díl Několik vět, 5. díl Jakešův projev, 6. díl Praha plná trabantů, 7. díl 17. listopad 1989, 8. díl Sametová revoluce, 9. díl Občanské fórum, 10. díl Havel na Hrad! .

(zdroj: Vyprávěj. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10195164142-vy-pravej/>)

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Kvalitativní výzkum prováděn formou dvou polostrukturovaných rozhovorů s otevřenými otázkami.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

LE GOFF, Jacques a Irena KOZELSKÁ, 2007. Paměť a dějiny. Praha: Argo. Historické myšlení. ISBN 978-80-7203-862-6.(publikace se věnuje tématu sociokulturní paměti, individuální a kolektivní paměti a vlivy náboženských a politických představ na myšlení a psaní o dějinách)

PEHE, Veronika, 2020. Velvet retro: postsocialist nostalgia and the politics of heroism in Czech popular culture. New York: Berghahn. Worlds of memory. ISBN 978-178-9206-289.

(publikace se zabývá zobrazováním období komunismu v populární tvorbě, a jak může populární kultura strukturovat kolektivní paměť)

SMETANA, Miloš, 2000. Televizní seriál a jeho paradoxy. I. Praha: ISV. Masmédia a divadlo. ISBN 80-858-6660-9.

(publikace se zabývá vývojem českého televizního seriálu a zaměřuje se na tvorbu České televize)

REIFOVÁ, Irena, Kateřina GILLÁROVÁ a Radim HLADÍK, 2012. The Way We Applauded: How Popular Culture Stimulates Collective Memory of the Socialist Past in Czechoslovakia— the Case of the Television Serial Vyprávěj and its Viewers. HAVENS, Timothy, Anikó IMRE a Katalin LUSTYIK. Popular Television in Eastern Europe During and Since Socialism. New York: Routledge, s. 199-221. ISBN 9781138891562. (publikace se věnuje tématu kolektivní paměti v případě televizního seriálu Vyprávěj a jeho vlivu na diváky)

REIFOVÁ, Irena a Radim HLADÍK, 2013. Uncertain Guilt: How the Czech Television Serial Vyprávěj Stirred Up Viewers' Memories of Socialism. In: TRIVUNDŽA, Ilija Tomanić, Nico CARPENTIER, Hannu NIEMINEN, Richard KILBORN, Ebba SUNDIN a Tobias OLSSON. Past, future and change : contemporary analysis of evolving media scapes. Ljubljana: Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana Press: Založba FDV, 197- 207. ISBN 978-961-235-639-2.

(publikace se zabývá otázkou, jaké emoce diváků vyvolává seriál Vyprávěj a jaký si na základě seriálu vytváří názor na socialismus)

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

MENŠÍKOVÁ, Iva. Československo v letech 1968 – 1977 a jeho zobrazení v seriálu Vyprávěj. Praha, 2014, 94 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií.

PERNIKÁŘOVÁ, Kateřina. Povrchy minulosti: analýza materiálních znaků každodennosti 70. a 80. let v seriálu Vyprávěj. Praha, 2014. 91 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií.

DOBROVOLNÁ, Ilona. Seriál Vyprávěj a projevy normalizační nostalgie v programovém schématu českých televizních stanic. Brno, 2012. 53 s. Diplomová práce (Mgr.) Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Divadelní fakulta, Ateliér rozhlasové a televizní dramaturgie a scenáristiky.

BRABCOVÁ, Jitka. Konstrukce každodennosti v seriálech Žena za pultem a Vyprávěj. Olomouc, 2013. 51 s. Diplomová práce (Bc.) Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra divadelních a filmových studií.

Datum / Podpis studenta/ky

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga
ky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.

Přílohy

Polostrukturovaný rozhovor s nepamětníci:

1. Jaký celkový dojem na Vás udělal televizní seriál Vyprávěj od České televize?

- Seriál na mě udělal velmi dobrý dojem. Chytlavou formou promítá důležitou část našich dějin. Má tedy charakter zábavný i poučný. Režisér seriálu Biser Arichtev touto formou promítl nejen komunistickou éru a 90. léta v seriálu Vyprávěj, ale později i období 1. republiky v seriálu První republika. Myslím si, že oba seriály jsou, velmi kvalitně zpracovány.

Historické zobrazení

2. Jak vnímáte zobrazení let 1989 a 1990 v seriálu? Myslíte si, že je seriál reálným odrazem té doby?

- Myslím si, že je zpracován autenticky. Přestože jsem období nezažila, zobrazení doby se shoduje s představou, kterou znám ze studia a z vyprávění lidí, kteří období zažili.

3. Autoři seriálu se věnují 17. listopadu 1989 ve dvou dílech seriálu. Jak se z vašeho pohledu popasovali se zobrazením „Sametové revoluce“?

- Myslím, že ji zpracovali autenticky. Zároveň jsou v dílech promítány i reálné záběry z médií. Je to velmi poučné.

4. V seriálu je zobrazeno, že o změnu režimu usilovali lidé skrze všechny věkové generace. Jak to vnímáte vy?

- Dle vyprávění lidí, kteří období pamatují, si myslím, že největší podíl na revoluci měli vysokoškoláci a disent. Starší generace se, dle mého názoru, více bála než ta mladší. V seriálu je promítnuto, jak starší generace rodiny revoluci sleduje z domova, zatímco mladší generace a disident Antonín Sova se revoluce přímo účastní.

5. Dohlédávala jste si informace nebo historické okamžiky z roku 1989 po shlédnutí vybraných dílů?

- Někdy ano. Někdy jsem se ptala lidí, kteří dobu pamatují, zda to tak opravdu bylo. Pamatuju si snad jen kladné reakce.

Hodnocení historického vývoje z pohledu dnešní doby

6. V seriálu je zobrazené porevoluční nadšení většiny lidí. Jak to vnímáte dnes s odstupem času. Nezhorklo ve společnosti porevoluční nadšení?

- Doba se od revoluce velmi změnila. 90. léta byla takový boom snad ve všech odvětvích: podnikání, média, cestování, zboží atd. To s sebou neslo i kriminalitu, hlavně v souvislosti s možností podnikání. Doba 90. let je již ale pryč a již není tak lehké prorazit v podnikání, ale je kladen větší důraz na kvalitu, což je pozitivní. Cestování je (s výjimkou Covidu) již samozřejmostí. U médií známe jejich majitele, a tak pokud chceme, dokážeme se rozhodnout, která média chceme čerpat, a která nikoliv. Co se týče politiky, mám pocit, že lidé zapomínají na to, že demokracie není samozřejmostí. Také je znát propast mezi generacemi, které komunistickou éru zažily, a které nikoliv.

7. Nastal během sledování Vyprávěj okamžik, kdy jste si řekla, že co je v seriálu zobrazeno, tak není nebo nemůže být pravda z historického hlediska?

- Ano, někdy jsem měla pocit, že tohle nemohla být pravda, ale bylo mi to bohužel vyvráceno, že tak to opravdu bylo.

Rituály a sdílení seriálu

8. Sledovala jste seriál sama nebo s někým? Debatovala jste s někým dalším o seriálu?

- Seriál jsem viděla víckrát. Dívala jsem se na něj s mámou a poté i sama. Většinou jsem o něm debatovala právě s ní.

9. Měla jste během sledování seriálu nějaký rituál?

- Když jsme ho sledovaly s mámou, tak jsme ho sledovaly v televizi při večeři. Tuším, že ho dávali 2x v týdnu od 8h. Když jsem ho sledovala sama, tak jsem ho sledovala z archivu ČT a sledovala jsem ho vždy, když jsem měla čas.

Vliv a emocionalita seriálu

10. Jaký emocionální zážitek ve Vás vyvolaly vybrané díly seriálu Vyprávěj?

- Často ve mně seriál vyvolal emoce, jak pozitivní, tak i negativní. Kolikrát jsem i brečela. Pokud myslíte díly o sametové revoluci, vyvolal ve mně emoce, jako bych tam s nimi byla. Nejdříve strach, obavy a napětí, poté úlevu a radost.

11. Měl na Vás seriál vliv i po svém skončení?

- Myslím, že jsem se díky němu utřídila znalosti a představy v tématu, které mě zajímá. Je rozdíl si o době pouze číst nebo slyšet a vidět ji ztvárněnou v seriálu. Doporučila bych seriál každému mladému člověku, aby se na tu dobu nezapomnělo.

12. Donutil Vás seriál vzpomínat a vyhledat si, jak revoluční období prožívala Vaše rodina?

- Ano, ptala jsem se jich.

Ztvárnění doby a autentičnost

13. Seriál Vyprávěj je proslulý svou snahou o autentičnost doby. Poznáváte nějaké dobové předměty?

- Poznávám je spíše z vyprávění nebo rodinných fotografií.

Otázky pro nepamětníci

14. Jak vnímáte zobrazení „Sametové revoluce“ v seriálu? Nemáte pocit, že je nám ukazována stále jedním stejným pohledem? Nepocítujete určitou stereotypizaci tohoto historického momentu?

- Tento pocit nemám, jelikož v seriálu vystupuje rodina Francova, která byla komunistická, a tak je zde zobrazen i jejich pohled na revoluci. Myslím si, že takto důležitá událost nelze být brána jako stereotypizována. Myslím, že by se měla lidem opakovat, protože demokracie není samozřejmostí. Lidé si často neuvědomují, že v ní žijeme pouze 22 let, zatímco komunistická éra trvala 51 let. (Ověř prosím ještě ty počty let :D)

15. Jak na Vás působí zobrazení doby socialismu, doby „přelomu“ a následné ranná léta demokracie z pohledu nepamětníka, který zná pouze dobu demokratickou?

- Působí na mě autenticky. Přestože jsem dobu nezažila, zajímám se o ní. Seriál mě utvrdil v tom, že jsem velmi ráda, že znám pouze dobu demokratickou.

Polostrukturovaný rozhovor s pamětníci:

1. Jaký celkový dojem na Vás udělal televizní seriál Vyprávěj od České televize?
- Seriál se mi líbil. Myslím si, že je v něm zachycená minulost pravdivě, tak jak opravdu byla. Líbili se mi hlavně pasáže, kde se popisuje ta doba a životní v ní. Dále pak proložení dílů televizními zprávami, co se v té době přesně dělo.

Historické zobrazení

2. Jak vnímáte zobrazení let 1989 a 1990 v seriálu? Myslíte si, že je seriál reálným odrazem té doby?
- Ano i ne, protože mi přišlo, že seriál zobrazuje politickou situaci jen z jedné strany. Byl ten pohled dle mého názoru jednostranný, ale to dění ve společnosti opravdu takhle probíhalo, takže seriál zobrazuje pravdu, ale neukazuje všechno. Naopak ty hlavní postavy jako byl například seriálový syn Tomáše Töpfera, který dokázal i v době socialismu sehnat všechno, tak přesně takoví lidé skutečně byli a já sama jsem pár znala. Nechápala jsem, jak to dokázali, ale vždy když bylo třeba, tak za úplatu vše sehnali.
3. Autoři seriálu se věnují 17. listopadu 1989 ve dvou dílech seriálu. Jak se z vašeho pohledu popasovali se zobrazením „Sametové revoluce“?
- Já jsem popravdě na Václavské náměstí nechodila, protože jsem po roce 1968 byla hodně nedůvěřivá a nevěřila jsem, že by se to mohlo zvrátit. Vlastně jednou jsem na Václavské náměstí šla podívat, což byl velmi silný zážitek, protože ty lidé tam opravdu byli a zvonili klíči, takže ty stávky studentské, které jsou v seriálu, tak ty jsou opravdu naprosto pravdivé. Co se týče studentů a 17. listopadu, tak to dle mého názoru seriál zobrazuje velmi realisticky. Vzpomínám si, že lidé byli strašně rozhořčení z toho, jak policie napadla studenty. Společnost to odmítala přijmout a měla jsem po dlouhé době pocit, že se ta společnost více stmelila a odmítala to tolerovat. V člověku to vyvolalo rozhořčení, protože ta představa, že studenti neměli nic v rukách a proti nim policie s obušky, tak to je prostě nepřípustné.

4. V seriálu je zobrazeno, že o změnu režimu usilovali lidé skrze všechny věkové generace. Jak to vnímáte vy?

- Studenti jsou vždycky nejrevolučnější, takže ti o to usilovali nejvýrazněji. Střední generace byla rozdělena na dvě skupiny, a to na komunisty a na skupinu, co chtěla změnu dlouhodobě. Ve finále si ale myslím, že o tu změnu usilovali všichni lidé, protože nespokojenost s totalitou, která ve společnosti byla, tak byla až moc velká. Domnívám se, že i ti nejsilnější komunisté věděli, že ten režim nejde nadále udržet kvůli ekonomice a hospodářství, takže s tou změnou počítali. Velký vliv na to měla i situace v Rusku, kde byl v čele Michail Sergejevič Gorbačov, který si uvědomoval, že nedokáže režim udržet. Kombinace hospodářských problémů a nespokojenost lidí vedla k tomu, že režim musí každou chvíli padnout. Já si tedy myslím, že lidé o změnu usilovali skrze všechny věkové generace, ale bylo tam více faktorů, proč režim padl.

5. Dohlédávala jste si informace nebo historické okamžiky z roku 1989 po shlédnutí vybraných dílů?

- Nic jsem si nehledala, protože jak jsem seriál sledovala, tak se mi spousta věcí postupně vybavilo.

Hodnocení historického vývoje z pohledu dnešní doby

6. V seriálu je zobrazené porevoluční nadšení většiny lidí. Jak to vnímáte dnes s odstupem času. Nezhorklo ve společnosti porevoluční nadšení?

- Ano, po revoluci tady bylo obrovské nadšení a ti lidé si mysleli, že během roku se tady budeme v podstatě mít jako lidé na Západě. Jak budeme mít všechno, jak budou plné obchody, lidé budou mít peníze a už nezažijeme nedostatek. Lidé měli nasazené růžové brýle a viděli budoucnost jen v tom nejlepším světle, což postupem času zhořklo, protože i svoboda přinesla spousty svých problémů, které předtím nebyly. Pamatuji si, jak za námi přijeli po revoluci příbuzní z Kanady. My jsme jim s nadšením vyprávěli, jak jsme konečně porazili Komunismus a jak budeme žít jako oni v Kanadě. Hrozně mě tenkrát překvapilo, že oni nám řekli, ať toliko nejásáme, že není všechno perfektní, jak si představujete.

7. Nastal během sledování Vyprávěj okamžik, kdy jste si řekla, že co je v seriálu zobrazeno, tak není nebo nemůže být pravda z historického hlediska?

- Ne, takový okamžik jsem nezaznamenala.

Rituály a sdílení seriálu

8. Sledovala jste seriál sama nebo s někým? Debatovala jste s někým dalším o seriálu?

- Seriál jsem sledovala sama, protože děda nemá seriály rád. Debatovala jsem o něm párkrát s kamarádkou, ale ne nijak do hloubky.

9. Měla jste během sledování seriálu nějaký rituál?

- Seriál jsem nedávno opět celý shlédla. Kvůli své aktuální nemoci si musím každý den v pět hodin ráno brát léky a poté mi nejde usnout, tak jsem si vždy uvařila čaj a shlédla jeden díl seriálu. Většinou jsem si pak kolem šesté hodiny šla opět lehnout. Seriál jsem si více vychutnala, protože jsem byla jediná vzhůru a nikdo mě při sledování nerušil.

Vliv a emocionalita seriálu

10. Jaký emocionální zážitek ve Vás vyvolaly vybrané díly seriálu Vyprávěj?

- Vyvolává ve mě vzpomínky a těmi spojené emoce. Většinou jsem vzpomínala na dětství svých dětí, což ve mě vyvolává silné emoce a člověk si uvědomí, jak je ten život krátký.

11. Měl na Vás seriál vliv i po svém skončení?

- Přemýšlela jsem nad ním i zpětně. Vybavily se mi vzpomínky a s nimi spojené emoce. U nás byla ta revoluce klidná, až na střet studentů s policisty. Všichni komunisté sice museli odejít z vedoucích pozic, ale nikdo je nevěšels, nestřílel nebo veřejně nelynčoval. Právě s tím se mi vybavila otřesná vzpomínka, kterou jsem se snažila vytěsnit z hlavy. Je to vzpomínka na Rumunského prezidenta Nicolae Ceaușescu a jeho ženu, jak byli v přímém přenosu popraveni jako zvěř. Můžeme být šťastní, že převrat u nás proběhl tak moc poklidně.

12. Donutil Vás seriál vzpomínat a vyhledat si, jak revoluční období prožívala Vaše rodina?

- Ano, ptala jsem se manžela, jak vlastně u nich ve firmě v Pragovce probíhal převrat. Děda byl okolnostmi přinucen být ve straně a v Pragovce byl na pozici mistra, takže po převratu nemohl v té pozici zůstat. Musel jít dělat obyčejného dělníka. Na tom jeho původním místě se během půl roku vystřídalo několik lidí. Nějaký čas tam byl jeden mistr, který dědovi nedovolil dělat nic jiného, než zametat kolem dělníků. Děda velmi špatně nesl to, že se ta fabrika postupně rozprodává a každý na vyšší pozici se chtěl na každém prodeji přiživit. Asi po půl roce přišlo vedení za dědou a nabídli mu pozici mistra zpět, ale už to nebylo takové jako předtím, protože vedení na něj mnohem více tlačilo. Ve finále to skončilo tak, že šel do předčasného důchodu a pár let na to Pragovka zkrachovala.

Ztvárnění doby a autentičnost

13. Seriál Vyprávěj je proslulý svou snahou o autentičnost doby. Poznáváte nějaké dobové předměty?

- Rozhodně! Vybavení domácnosti a hlavně kuchyní. Dřevěné žluté kuchyně byly ve všech panelových domech. Nábytek byl buď sektorový nebo ty šťastnější měli univerzál, který se velmi složitě sháněl a když náhodou dorazil do obchodu, tak si člověk mohl koupit jednu skříňku.

Otázky pro pamětníci

14. Vybavovali se Vám při sledování seriálu Vaše vzpomínku na zobrazenou dobu?

- Ano, po celou dobu sledování. V každém díle byl nějaký předmět, který jsme měli také doma a ještě ho i kolikrát máme na chalupě. Vzpomínala jsem, jak jsme jezdili do Jugoslávie, jaké jsme nosili oblečení, jak jsme stáli fronty na ovoce. Z mého pohledu se autorům seriál velice vydařil, protože opravdu přibližuje tu dobu.

15. Když porovnáte vaše vzpomínky s tím, jak seriál zobrazil zlomový rok 1989. Máte pocit, že se scénáristé drželi skutečnosti?

- Ano, drželi se skutečnosti, ale nezobrazili všechno. V seriálu mi velmi chybí postava Michaila Sergejevič Gorbačova, protože on měl obrovský podíl na tom, že komunismus padl. Nebyla také ukázána postupně se uvolňující atmosféra ve společnosti v roce 1989,

která přicházela z Ruska právě v čele s Michailem Sergejevič Gorbačovem. V seriálu se o něm vůbec nezmiňují, přestože pod jeho vedením došlo k demokratizaci Sovětského svazu. Rusko mělo svých problémů dost a Gorbačov věděl, že z ekonomického a hospodářského hlediska nemají šanci režim nadále udržet.

16. Jak na Vás působí zobrazení doby socialismu, doby „přelomu“ a následné ranná léta demokracie z pohledu pamětníka, který zažil všechna období?

- Doba socialismu byla zobrazena velmi věrohodně a pravdivě. Tenkrát když si něco potřebovala koupit, tak si věděla, že musíš oběhnout Bílou Labuť, Dětský dům, Tetu, Kotvu a zároveň si musela mít štěstí, že jim zrovna přišlo zboží, protože jinak si většinou nepochodila. Dále se mi líbilo zobrazení atmosféry v kancelářích za socialismu, jak se nikdo nikam nehnal a atmosféra mezi lidmi byla víc přátelská. Doba „přelomu“ byla taky velmi pěkně zobrazená, ale jak jsem již říkala, tak mi chybí postava Michaila Sergejevič Gorbačova. Zobrazení rané doby se mi taky líbilo, ale mohli více ukázat, jak lidé „bojovali“ v běžném životě. Například si pamatuji, že jsem měla velký problém, než jsem se naučila nakupovat. Byla jsem zvyklá, že když se mi něco líbilo, tak jsem si to musela koupit hned, aby to nevyprodali, pak jsem na tu věc narazila i v jiném obchodě za lepší cenu. Vzpomínám si na další situaci, kdy naše vrchní sestra byla za komunismu ve straně, ale nikdy nikomu nic špatného neudělala a naopak všem vždy pomáhala. Po pádu režimu musela svoji pozici opustit a stala se z ní obyčejná sestra, ale přesto to některým nestačilo a byli na ni tak zlí, že musela odejít do jiné nemocnice. Já jsem se ji zastala a nedokážeš si představit jaké zlo jsem si udělala mezi ostatními sestrami. Naštěstí jsme se stěhovali do nového bytu a já šla dělat sestru do nemocnice Na Bulovce.

